

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Marie Kontosic

I huvudet på en skallsparkare

Om uppsåt och rubricering vid sparkar mot huvudet

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Helén Örnemark Hansen

Termin för examen: Period 1 HT2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Om uppsatsämnet	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Teoretisk utgångspunkt	5
1.4 Metod och material	6
1.4.1 Använt material	8
1.4.2 Enkätundersökningen	9
1.5 Avgränsningar	9
1.6 Forskningsläge	11
1.7 Disposition	11
2 NÅGRA UTGÅNGSPUNKTER	12
2.1 Uppsåtsbedömningen	12
2.1.1 Likgiltighet	13
2.1.2 Att bevisa uppsåt	14
2.1.3 Presumtioner för uppsåt	15
2.2 Rättsmedicinen och juridiken	16
2.2.1 Rättsintyget	16
2.2.2 Rättsläkarens förhållningssätt	17
2.2.3 Rättsläkarens processuella position	17
2.2.4 När åsikterna går isär	18
2.3 Grundläggande bevisvärdering	20
2.4 Sammanfattning	20
3 GÄLLANDE RÄTT	22
3.1 Brotten	22

3.2	Rättsfall där offren avlidit	23
3.2.1	Trollhättanfallet	23
3.2.2	Karatefallet	24
3.2.3	Kungsholmenfallet	25
3.3	Rättsfall där offren överlevt	26
3.3.1	Återvändarfallet	26
3.3.2	Åstorp-fallet	27
3.3.3	Elementfallet	27
3.4	Kommentarer till rättsfallen	28
3.5	Rätten i första instans	29
3.6	Sammanfattning	30
4	SKADOR OCH DÖDLIGHET	32
4.1	Livsfara	32
4.2	Möjliga skador	32
4.3	Bedömningssvårigheter	34
4.4	Våldsutvecklingen ur ett rättsmedicinskt perspektiv	34
4.5	Sammanfattning	35
5	INSIKT OM FARAN	36
5.1	Enkätens genomförande	36
5.2	Frågornas utformning	36
5.3	Om våld mot huvudet	37
5.4	Om våld mot huvudet i relation till skott mot person	39
5.5	Sammanfattning	41
6	ANALYS	43
	BILAGA A	48
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	53

Summary

This paper covers the legal aspects of kicking to the head, in order to provide a relevant juridical overall picture. The main issue being examined is whether or not the court can convict someone for attempted murder to a greater extent than is the case today, instead of assault. The problem is examined in two aspects of the Swedish principle of conformity, according to which only a person who could comply with the law should be punished for violating it. First, the principle is used in a traditional manner as a principle of legal certainty. Second, the principle questions what demands people can actually be expected to conform to.

In order to investigate how the courts may rule differently, today's rulings must be examined. Crimes where kicking to the head is a part of the charge are not subject to special treatment in any significant way. Often, the crimes are somewhere between assault and homicide. In many of the cases where the victim survives, conviction of aggravated assault is custom. If the victim dies, it is often hard to prove that the perpetrator intended to cause the death, which results in the accused getting convicted of aggravated assault combined with manslaughter. In order to establish intent, the perpetrator must have realised that there was a risk for the consequence, and must have been indifferent to its occurrence. It is rare for someone to be convicted of attempted murder or homicide in cases regarding kicking to the head.

Therefore, in order to move on, the risk of the consequence and the awareness of that risk need to be investigated. The section of the paper pertaining to forensic medicine concludes that a wide variety of different injuries occur, many of them directly fatal. However, no exact mortality rate can be determined. The empirical section of the paper examines risk awareness in the group where perpetrators are most common – namely young men. The results suggest that there is a very high level of awareness among the respondents. The results also show that many of the young men who were asked estimated a perpetrator's attitude towards the consequence as being indifferent.

Thus, there are major risks connected to the kicking, and there is a great awareness among those that usually commit these crimes. The conclusion is therefore that the prospects of convicting more offenders of attempted murder to a greater extent than today are good. In all cases the court also has to assess whether the perpetrator was indifferent to the consequence or not. This paper will present suggestions on how this can be done, as well as question the line of reasoning in several judgements.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar den rättsliga innebörden av sparkar mot huvudet, för att ge en juridiskt relevant helhetsbild. Grundproblematiken som undersöks är huruvida domstolarna kan döma för mordförsök i större utsträckning än vad som sker idag, istället för misshandelsbrott. Problematiken undersöks ur två aspekter av konformitetsprincipen, enligt vilken bara den som kunnat rätta sig efter lagen bör straffas för att ha brutit mot den. Dels används principen på klassiskt vis som rättssäkerhetsprincip, dels får den problematisera vilka krav som faktiskt går att ställa på människor.

För att kunna utreda hur domstolen kan döma annorlunda, måste först redas ut hur de dömer idag. Våldsbrott där sparkar mot huvudet förekommit särbehandlas inte nämnvärt i svensk rätt. Brotten rör sig ofta i gränslandet mellan misshandel och mord. När offret överlevt lutar praxis mot rubriceringen grov misshandel. När offret dött visar det sig ofta svårt att visa uppsåt för den dödliga följden, varpå rubriceringen blir grov misshandel i kombination med vållande till annans död. För att uppsåt ska föreligga måste gärningspersonen insett risken för följden, och varit likgiltig inför dess inträffande. Att någon fälls för mordförsök respektive mord är sällsynt vid sparkar mot huvudet.

För att komma vidare måste därför utredas risken för följden, och medvetenheten om den. Enligt uppsatsens rättsmedicinska undersökning kan en mängd skador uppkomma, många av dem direkt dödliga. Någon generell dödlighetsfrekvens går inte att fastställa. Uppsatsens empiriska del undersöker riskinsikten av ett stickprov ur den del av befolkningen som oftast begår den undersökta brottstypen – unga män. Resultaten visar att det finns en mycket hög medvetenhet bland de svarande. Resultaten visar också att många av de unga männen uppskattar en gärningspersons attityd som likgiltig inför följden.

Alltså finns det stora risker med sparkandet, och en stor medvetenhet bland de som oftast utövar våldet. Slutsatsen blir därmed att det finns goda utsikter att i större utsträckning än idag döma för mordförsök respektive mord. I varje fall behövs därtill göras en bedömning av gärningspersonens attityd. I uppsatsen presenteras förslag på hur det kan göras, och kritik framförs mot resonemang som förekommer i flera domar.

Förord

Jag står ensam som författare till uppsatsen, men har många att tacka för dess förverkligande.

Min handledare Helén som outtröttligt stöttat och funnits där för idébollning, och som jag har haft förmånen att läsa fördjupningskurser för. Tack för inspiration och självförtroende.

Rektorer, lärare och elever på Bladins gymnasium i Malmö, Byggymnasiet i Malmö, Fria Läroverken i Malmö, Lars-Erik Larssongymnasiet i Lund, Peabgymnasiet i Malmö och Thoren Innovation School i Lund. Tack för att ni gett uppsatsen verklighetsförankring genom er tid och ert engagemang.

Tack även till rättsläkare Peter Krantz och doktorand Marieke Persson för att ni delade med er av er kunskap i ögonöppnande samtal.

Tack till min familj för allt ert stöd, era uppmuntrande ord och era korrekturläsningar. Ett särskilt tack till pappa, för din entusiastiska språkpolisiära verksamhet och ditt stöd i jobbjakten.

Till mina kollegor på UP.Ltd – det är insidan som räknas. Och där är ni oslagbara.

Sist men inte minst – tack till min makalösa make Christopher Kontosic. Utan dig hade jag aldrig tagit mig hit. Tack.

Lund, januari 2016

*I hear my father-in-law's response... "Naïve, dreaming Adam.
He who would do battle with the many-headed hydra of human
nature must pay a world of pain & his family must pay it along
with him! & only as you gasp your dying breath shall you
understand, your life amounted to no more than one drop in a
limitless ocean!"*

Yet what is any ocean but a multitude of drops?

– David Mitchell, Cloud atlas

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
DN	Dagens nyheter
Ds	Departementspromemoria
HD	Högsta domstolen
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland
JO	Justitieombudsmannen
JT	Juridisk Tidskrift
LoR	Lag (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
Prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalk (1972:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RMV	Rättsmedicinalverket
RMVF	Förordning (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOCF	Förordning (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen
SvJT	Svensk Juristtidning
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469)

1 Inledning

1.1 Om uppsatsämnet

Att sparka på någon som ligger är en talande metafor.

Uttrycket är ett sätt att porträttera ett rättsvidrigt maktmissbruk mot en person utan chans att försvara sig. Något som är förkastligt, inte bara i metaforernas värld, utan i de många misshandelsfall där det bildliga blir bokstavligt.

Vi rör oss i ett sammanhang där bagatellbråk rör upp känslor som går över i stark affekt, där det svartnar för ögonen och hämnden, ilskan, försvaret, hedern är det enda som betyder något. Vi rör oss mellan liv och död. Det är här vi med juridikens byråkratiska begrepp ska försöka reda ut varje omständighet, intention och insikt, och på något vis lyckas skipa något som liknar rättvisa.

Som jurist kan det vara svårt att ta till sig de ständiga krav på ”tuffare tag” mot brottsligheten som media tillsammans med allmänheten kräver. Men kanske finns det anledning att ifrågasätta den självtillskrivna fingertoppskänslan när det gäller den juridiska bedömningen av sparkar mot huvudet. Vad tror vi egentligen om gärningspersonens förstånd och förnuft? Finns det brottsliga beteenden med inneboende uppsåt? Vad kan vi med säkerhet säga rör sig i huvudet på en skallsparkare?

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att *undersöka sparkar mot huvudet för att skapa en juridiskt relevant helhetsbild.*

Huvudfrågan är *om domstolarna kan döma till mordförsök vid sparkar mot huvudet i större utsträckning än vad som sker idag?* För att kunna svara på huvudfrågan kan problemet angripas genom att besvara tre mer konkreta frågeställningar.

- Vad är gällande rätt vid sparkar mot huvudet?
- Hur farligt är sparkar mot huvudet?
- Finns det en kännedom om riskerna?

För att läsaren till fullo ska kunna tillgodogöra sig utredningen presenteras också bakgrundsfakta om uppsåt, rättsmedicinens roll och bevisvärdering.

1.3 Teoretisk utgångspunkt

Uppsatsen har sin teoretiska utgångspunkt i *konformitetsprincipen*, som innebär en person inte ska straffas för ett brott om personen inte kunde rätta

sig efter lagen. Med andra ord, bara den som har kunnat göra rätt ska straffas om hen gör fel. Principen är framförallt användbar på lagstiftningsplanet, för att undvika kriminaliseringar av handlingar som är svårundvikliga. Principen kan dock även användas av domstolarna i rättstillämpningen, i brist på uttrycklig lagtext.¹ Att inte kunna rätta sig efter lagen kan delas in i att inte ha *förmåga*, och att inte ha *tillfälle* att göra så. Att sakna förmåga kan bestå i att gärningen är ofrivillig eller att gärningspersonen vid underlåtenhetsbrott saknar kroppsstyrka eller skicklighet att utföra det som krävs. Den som saknar tillfälle kan exempelvis handla under straffrättsvillfarelse.²

Få principer är absoluta. Konformitetsprincipen är inget undantag. Exempelvis kan allvarligt psykiskt störda anses begå brott i Sverige, även om det går att ifrågasätta om de inte saknar förmåga att rätta sig efter lagen. Likaså straffas de som är okunniga om lagen som huvudregel, i det fall det inte är fråga om kvalificerad straffrättsvillfarelse.³

Poängen med konformitetsprincipen är att hålla det straffbara på en nivå anpassad efter människor med *normal kapacitet*.⁴ Kriminalisering av gärningar som kräver mer än så hade varit oansvarigt både processekonomiskt och ur rättssäkerhetssynpunkt. Men en fråga av yttersta vikt som ändå knappt diskuteras är vad som menas med normal kapacitet? Vad är så att säga andra sidan av konformitetsprincipens mynt – vilka krav kan vi faktiskt få ställa på människor? Tillspetsat: hur dum får man bli?

Att använda en rättssäkerhetsprincip för att undersöka möjligheter att i större utsträckning döma till ansvar är inte helt okontroversiellt. Därför kommer båda sidor av konformitetsprincipen verka som måttstock löpande genom uppsatsen.

1.4 Metod och material

I uppsatsen används flera metoder för att kunna besvara frågeställningarna på ett tillfredsställande sätt. Med anledning av det diskuteras metoderna först var för sig, och därefter följer jag upp med att berätta hur jag använder mig av dem.

Den rättsdogmatiska metoden är troligtvis den mest utbredda av metoder vid rättsutredningar. Metoden leder till svar på frågan vad som är gällande rätt enligt den etablerade rättskällevärdet.⁵ Det är vanligt att diskutera vad

¹ Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2013). *Kriminalrättens grunder*. 2., omarb. uppl. Uppsala: Iustus (i fortsättningen: *Kriminalrättens grunder*), sida 271.

² *Kriminalrättens grunder*, sida 272 f; jfr 24 kap. 9 § BrB. Som huvudregel är det inte en ursäkt att inte känna till vad som står i lagen. Undantag är om fel uppkommit vid kungörelsen eller om villfarelsen beror på omständigheter som gör den uppenbarligen ursäktlig.

³ *Kriminalrättens grunder*, sida 272 f.

⁴ *Kriminalrättens grunder*, sida 271.

⁵ Kleineman, Jan (2013). "Rättsdogmatisk metod". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur (i fortsättningen: *Juridisk metodlära: Rättsdogmatisk metod*), sida 23.

rättsdogmatisk metod *är*, men jag finner det mer intressant att se till vad den *inte* är. Metoden undersöker *inte* hur underrätterna dömer i de otaliga fall som aldrig kommer i närheten av HD. Metoden undersöker *inte* hur det rättsliga fenomenet uppfattas i vardagen, av myndigheter och befolkning. Metoden undersöker *inte* vilken faktisk effekt som rättsreglerna har.⁶ Eftersom många viktiga aspekter inte täcks så behöver fler metoder tillämpas.

För den som söker en verklighetsorienterad bild av juridiken, snarare än en rent akademisk, lämnar rättsdogmatiken mycket att önska. För att porträttera rätten så som den faktiskt tillämpas är *rättssociologin* bättre lämpad.⁷ Rättssociologin gör anspråk på att se till rättens effekter i samhället.⁸ Rättssociologi hör till rättsvetenskapens forskningsområde, men metodiken har en mer samhällsvetenskaplig prägel.⁹ Min avsikt är att kartlägga förhållandet mellan juridik och rättsmedicin genom en kvalitativ studie av ett representativt urval av källor. Källor som tillkommer utöver de som omfattas av rättsdogmatiken är framförallt myndighetsdokument och underrättsavgöranden, vilka får sägas spegla verkligheten utöver gällande rätt i rättsdogmatikens strikta mening.¹⁰

Även rättsmedicin används för att undersöka skadorna ur ett juridiskt relevant perspektiv. Uppsatsens interdisciplinära karaktär ställer också krav på metodmässigt nytänkande.¹¹ Vid användandet av en hjälpvetenskap för att belysa rätten har det i juridisk forskningsdebatt nämnts fyra faktorer av betydelse: Val av vetenskap, ambitionsnivå på inläsning av materialet, hur vetenskapen integreras med norminriktad rättsvetenskap, och verifiering av den inhämtade kunskapen.¹² Valet av rättsmedicin som hjälpvetenskap gör att jag som jurist inte kan göra anspråk på att leverera banbrytande forskningsanalyser på det rättsmedicinska området. Ambitionsnivån ligger därför inte högre än att redogöra för grundläggande rättsmedicinska fakta som har betydelse för uppsatsens frågeställningar. De rättsmedicinska fakta som fastställts kompareras med vad domstolarna lagt vikt vid i sina bedömningar och faller på så sätt samman med rättsvetenskapen. Kontroll av vetenskapliga fakta har gjorts genom kontinuerliga jämförelser mellan källorna. En intervju med rättsläkare Peter Krantz har genomförts för att tillföra kunskap om hur det i praktiken är att arbeta med våldstypen, något som kan vara svårt att hitta i läroböcker.

⁶ *Juridisk metodlära: Rättsdogmatisk metod*, sida 38 f; jfr Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105-145 (i fortsättningen: *Rättsvetenskapliga perspektiv*), sida 117 ff.

⁷ Hydén, Håkan (2013). "Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur (i fortsättningen: *Juridisk metodlära: Rättssociologi*), sida 208.

⁸ Gräns, Minna (2013). "Användningen av andra vetenskaper". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur (i fortsättningen: *Juridisk metodlära: Användningen av andra vetenskaper*), sida 425.

⁹ *Rättsvetenskapliga perspektiv*, sida 105 f; jfr *Juridisk metodlära: Rättssociologi*, sida 222 ff.

¹⁰ Jfr Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap I*, JT 1995/96 s. 726-748 (i fortsättningen: *Om empiri och rättsvetenskap I*), sida 732 samt 742.

¹¹ *Juridisk metodlära: Användningen av andra vetenskaper*, sida 428.

¹² *Rättsvetenskapliga perspektiv*, sida 130 f.

Enkätundersökningar används inom rättsvetenskapen som medel för att visa exempelvis effekter av rättsregler och berörda aktörers synsätt.¹³ Min uppfattning är att allmänheten i högsta grad är en aktör i rätten, och att allmänhetens riskuppfattning är av stor relevans för domstolen. En effekt av konformitetsprincipen är ju att straffsystemet är konstruerat för människor med normal kapacitet.¹⁴

Användandet av metoderna är som enligt nedan beskrivet. För att ge en bakgrund till uppsatsen används den rättsdogmatiska metoden för att beskriva uppsåtsbedömningen och bevisvärderingen, och rättssociologisk kvalitativ metod för att undersöka rättsmedicinens relation till den juridiska processen. Den rättsdogmatiska metoden används också för att undersöka gällande rätt vid våld mot huvudet, i kombination med den rättssociologiska metoden för att tillföra vetenskap om gällande rätt så som den tillämpas.¹⁵ För att undersöka skador orsakade av sparkar mot huvudet används vad jag väljer att sammanfatta som juridisk hjälpvetenskaplig metod.

För att undersöka kännedomen om riskerna används samhällsvetenskaplig metod i form av en enkätundersökning.¹⁶ Undersökningen får troligtvis kallas kvalitativ snarare än kvantitativ med tanke på den begränsade respondentgruppen i ett litet geografiskt område. Med användandet av empiriskt material avser jag påverka det perspektiv, eller den verklighetsuppfattning om man så vill, som råder hos juristkåren då det i stor grad påverkar de faktiska juridiska besluten.¹⁷ Hur undersökningen genomförs går igenom i avsnitt 1.4.2 Enkätundersökningen.

1.4.1 Använt material

Som huvudsaklig källa för kunskap om straffrättens allmänna del används *Kriminalrättens grunder* av straffrättsprofessor Peter Asp, straffrättsprofessor Magnus Ulväng och professor Nils Jareborg. Ulvängs och justitierådet Martin Borgekes bidrag till den rättsvetenskapliga diskursen om likgiltighetsuppsåt tillför en viss fördjupning.

Sökningar efter relevanta rättsfall sker i databaserna Infotorg Juridik, Karnov och Zeteo. Tonvikt läggs på de mest omskrivna och uppmärksammade fallen då det är troligt att de har fått genomslag i den dagligen tillämpade rätten.

För kunskap om rättsmedicin används läroböcker i rättsmedicin, i syfte att ha en grundläggande men stabil nivå på informationen. Framför allt används *Rättsmedicin i teori och praktik*, skriven av överläkare och professor Ingemar Thiblin och rättsläkare Jean-François Michard. Boken Rättsmedicin med

¹³ Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap II*, JT 1995/96 s. 1035-1059 (i fortsättningen: *Om empiri och rättsvetenskap II*), sida 1042.

¹⁴ Se resonemang under 1.3 Teoretisk utgångspunkt.

¹⁵ Jfr *Om empiri och rättsvetenskap II*, sida 1041 punkt e.

¹⁶ *Om empiri och rättsvetenskap II*, sida 1043 f.

¹⁷ Jfr *Om empiri och rättsvetenskap I*, sida 740.

professor Jørgen Lange Thomsen som huvudredaktör fungerar som självständig källa, som jämförande verk och som försäkring om att övrig rättsmedicinsk information är i överensstämmelse med nordisk kunskap. Viss myndighetsinformation från RMV används. När den informationen inte varit nyligen publicerad har jag fått bekräftelse från RMV via e-post att informationen fortfarande är aktuell.

1.4.2 Enkätundersökningen

Hälften av enkäterna utformas för att undersöka hur farligt respondenten tror att det är med sparkar mot huvudet, utan något ytterligare jämförande brottsfenomen. Den andra hälften har fått samma frågeställning, men får frågor om skott mot person strukturerade i övrigt på samma sätt. Våldsformen skott mot person har valts på grund av dess erkänt livsfarliga natur. De två olika utförandena har till syfte att undersöka a. en spontan uppfattning om våldets farlighet och b. om respondenterna gör en annan bedömning när det jämförs med en etablerat livsfarlig våldsform. Att respondenten har möjlighet att jämföra frågorna och därför omvärdera spontana svar brukar ofta ses som en nackdel med enkäter, jämfört med exempelvis intervjuundersökningar. Jag vill se om så sker, och om det kan liknas vid domstolarnas resonemang. Enkätformulären finns att granska i bilaga A.

Frågorna ställs till män i åldern 15-20 år. Åldersgruppen är överrepresenterad vad gäller våldsbrott, då 25 % av alla lagförda fall av misshandel och grov misshandel år 2014 begicks av gärningspersoner mellan 15 och 20 år.¹⁸ Andelen män bland de unga gärningspersonerna som fälldes för misshandel och grov misshandel var samma år hela 81 %.¹⁹ Respondenterna är manliga studerande på gymnasieskolor i Malmö och Lund. Det begränsade geografiska området har valts med bakgrund av att undersökningen var tvungen att praktiskt genomförbar. 173 elever från 6 gymnasieskolor är med i undersökningen.

1.5 Avgränsningar

Då uppsatsen behandlar en stor mängd information som sträcker sig över flera vetenskapliga områden, har djupare rättsliga resonemang fått utgå till förmån för mer kortfattade sammanfattningar för att utrymmet ska räcka till. I uppsatsen ligger fokus på rubriceringsfrågan snarare än påföljd och straffmätning. Historiska bakgrundsfakta och filosofiska djupdykningar om exempelvis determinism har helt valts bort.

¹⁸ Statistik från BRÅ, tabell 450: "Lagföringsbeslut efter huvudbrott och den lagförda personens ålder, år 2014". Även 2013 var siffran 25 % enligt BRÅs tabell 450: "Lagföringsbeslut efter huvudbrott och den lagförda personens ålder, år 2013".

¹⁹ Statistik från BRÅ, tabell 452: "Lagföringsbeslut mot män efter huvudbrott och den lagförda mannens ålder, år 2014" jämfört med tabell 451: "Lagföringsbeslut mot kvinnor efter huvudbrott och den lagförda kvinnans ålder, år 2014". År 2013 var delen män 83 % enligt BRÅs tabell 452: "Lagföringsbeslut mot män efter huvudbrott och den lagförda mannens ålder, år 2013" jämfört med tabell 451: "Lagföringsbeslut mot kvinnor efter huvudbrott och den lagförda kvinnans ålder, år 2013".

Konformitetsprincipens genomslag mäts genomgående i uppsatsen, och både den övre och undre gränsen undersöks. Vad som går under gränsen, alltså brott som begås under någon typ av psykisk störning, får anses falla utanför uppsatsens syfte.

Urval av relevanta rättsfall är en bitterljuv problematik för rättsvetenskapare. Det begränsade utrymmet gör att de rättsfall som tas med i en avhandling får representera hela den samlade rätten. Rätten är av sin natur komplex, och det lägger ett stort ansvar på den som sammanställer att göra ett rättvist urval, och att inte låta sina egna uppfattningar styra. Att bara presentera rättsfall som bekräftar ens hypotes eller där utgången på annat sätt är önskvärd, är inte ett ansvarsfullt sätt att hantera rätten.

I strävan att ge ett representativt urval av prejudicerande rättsfall har i avhandlingen ett sextiototal rättsfall från hovrätterna och HD bearbetats. Parametrar som undersökts har varit våldets utformning, rättsintygets betydelse, rättens uppsåtsresonemang och rubriceringsproblematik. Utifrån de faktorerna har sex stycken rättsfall valts ut. Alla rättsfall tillför kunskap i någon aspekt för att skapa en helhetsbild. Huvudfokus har lagts på Kungsholmenfallet, då omständigheterna i fallet bäst motsvarar uppsatsens problematik.²⁰ Det ska uppmärksammas att rättsfallet inte är publicerat. Dess informella prejudikatvärde ska dock inte underskattas, i och med den enorma mediala uppmärksamhet som fallet fick. Att hälften av de prejudicerande rättsfall som valts ut har haft dödlig utgång ska inte tolkas som att sparkar i huvudet leder till döden hälften av gångerna.²¹

För att undersöka rätten så som den tillämpas i första instans har också ett urval behövts göras. Undersökningen har formen av ett tidsmässigt stickprov, då samtliga tingsrättsdomar under ett halvår (maj 2015 till och med oktober 2015) som berört sparkvåld mot huvudet har bearbetats. Tidsperioden har valts för att ge en aktuell bild och en hanterbar mängd material. Bland domarna har valts bort de fall där åtalet ogillats, där våldet mot huvudet varit av sekundär betydelse, eller där saken gällt rubriceringar som våld mot tjänsteman eller rån. Kvar står 28 avgöranden som ligger till grund för undersökningen.

Något ska också sägas om terminologin. Då det råder brist på rättsläkare finns även möjlighet i vissa fall för läkare med särskilt avtal med RMV att utfärda rättsintyg.²² När jag använder termen rättsläkare inkluderas därför de läkare som inte är anställda av RMV men utför sådant arbete.

²⁰ Svea Hovrätt, mål B nr 418-08. Dom den 29 april 2008.

²¹ Angående risk för dödlighet vid sparkar mot huvudet, se avsnitt 4.3 Bedömningssvårigheter.

²² 2 § LoR; Prop. 2004/05:64 *Ny ordning för utfärdande av rättsintyg* (i fortsättningen: Prop. 2004/05:64), sida 19.

1.6 Forskningsläge

Jur. dr. Daniel H. Heinke är författaren bakom avhandlingen ”Tottreten – Eine kriminalwissenschaftliche Untersuchung”. I avhandlingen undersöker han skadligheten av sparkar mot huvudet och vilken medvetenhet om faran som finns bland de i brottsstatistiken överrepresenterade unga männen. Han kommer fram till att sparkar mot huvudet är potentiellt dödligt och att en överväldigande majoritet (90 %) inser det. Nästan samtliga andra i undersökningen (9 %) ansåg att våldet var åtminstone väldigt farligt.²³ Ämnet är alltså undersökt inom den tyska rätten, men ännu finns ingen liknande studie i svensk rätt. För att få en förståelse för den tyska undersökningen har jag tagit del av den engelska sammanfattningen, och haft kontakt med doktorand Marieke Persson som är före detta tysk ungdomsåklagare med god kännedom om Heinke och hans forskning. Utifrån det har jag tagit inspiration för att forma en undersökning anpassad för svensk rätt.

Den rättsvetenskapliga diskursen om uppsåt i svensk rätt får sägas vara lågmäld. Vanligast är att citera auktoriteterna Asp, Ulväng och Jareborg utan vidare analys eller problematisering. Endast undantagsvis ifrågasätts den svenska uppsåtsbedömningen. Andreas Rung har argumenterat för att likgiltighetsbedömningen i själva verket bör göras i ett steg i stället för två.²⁴ Han menar nämligen att om det är visat att en gärningsperson är införstådd med risken och ändå handlar, så faller det naturligt att dra slutsatsen att gärningspersonen är likgiltig även inför att effekten ska inträffa. Risken inför effekten har uppenbarligen inte verkat handlingsavstyrande.²⁵

1.7 Disposition

Uppsatsen struktureras för att följa frågeställningarna. I kapitel 2 ges läsaren en kunskapsbakgrund i uppsåt, rättsmedicin och bevisvärdering, med syftet att underlätta förståelsen för problematiken. Kapitel 3 kartlägger hur rätten ser på sparkar mot huvud idag. I kapitel 4 skiftar perspektivet till ett rättsmedicinskt, och effekterna av sparkar mot huvudet presenteras. I kapitel 5 presenteras och analyseras resultatet av enkätundersökningen. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande analys i kapitel 6.

²³ Daniel H. Heinke. "Kicking to Death" The Stockholm Criminology Symposium. Stockholm. Hämtat 2015-09-20 genom http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1087&context=daniel_heinke. Med reservation för att svarsalternativen är översatta av författaren från tyska till engelska och sedan av mig från engelska till svenska.

²⁴ Rung, Andreas, *Likgiltighetsuppsåt – En ny form av uppsåtets nedre gräns?* JT 2006/07 s. 254-258 (i fortsättningen: *En ny form av uppsåtets nedre gräns?*). Författaren var vid artikelns publicerande notarie vid Örebro tingsrätt.

²⁵ *En ny form av uppsåtets nedre gräns?* Sida 255.

2 Några utgångspunkter

För att kunna förstå den juridiska och medicinska bedömningen av sparkar mot huvudet krävs vissa bakgrundskunskaper. Vi ska därför i tur och ordning börja med att gå igenom vad uppsåt är, hur rättsmedicinen korrelerar med juridiken, och hur domstolarna ska värdera framlagd bevisning. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

2.1 Uppsåtsbedömningen

Normalt krävs att en gärning begåtts uppsåtligen för att brott ska anses föreligga, enligt 1 kap. 2 § BrB. Är oaktsamhet nog för straffansvar så är det särskilt stadgat. Uppsåtskravet är en följd av *skuldprincipen*, enligt vilken ansvar endast blir aktuellt om gärningspersonen vid gärningstillfället kunde råda över sitt handlande och därmed är personligt ansvarig.²⁶ Av det följer att strikt ansvar i princip är uteslutet i straffrätten.²⁷

Uppsåt kan ungefärligen beskrivas som att gärningspersonen accepterar eller eftersträvar ett resultat av ett visst handlande. Gränsen mot oaktsamhet kan sägas gå där en gärningsperson handlat på samma sätt, men inte accepterar eller eftersträvar resultatet av sitt handlande.²⁸ Att inte acceptera följden är att vara negativt inställd till följdens förverkligande – till skillnad från att vara neutralt eller positivt inställd. Medveten oaktsamhet innebär således att gärningspersonen inser att en risk för följden finns, men handlar utan att vara likgiltig inför följdens realiserande.

Det har i svensk rätt förekommit många olika typer av uppsåt. I dagsläget är det tre former som används; avsiktsuppsåt, insiktsuppsåt och likgiltighetsuppsåt. I normalfallet spelar det ingen roll vilken typ av uppsåt som är för handen. Undantaget är s.k. *kvalificerat uppsåt* som kräver avsiktsuppsåt, men när så krävs står det uttryckligen i lagtexten.²⁹ För uppsåtsens syfte är det mest intressant att fördjupa undersökningen av likgiltighetsuppsåtet, vilket sker nedan. Innan det kort ska här kort förklaras de andra uppsåtsformerna.

Avsiktsuppsåt innebär, som namnet avslöjar, att gärningspersonens avsikt och syfte med handlandet var att åstadkomma följden. Avsiktsuppsåtet kan vara den mest typiska formen av uppsåt, och just gärningspersonens vilja har historiskt varit den avgörande faktorn för att se en gärning som uppsåtlig.³⁰

²⁶ Ds 2007:5 *Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare*, sida 96.

²⁷ *Kriminalrättens grunder*, sida 269 not 263.

²⁸ *Kriminalrättens grunder*, sida 270 f.

²⁹ *Kriminalrättens grunder*, sida 286 f.

³⁰ *Kriminalrättens grunder*, sida 280.

Insiktsuppsåt innebär att gärningspersonen är praktiskt taget säker på att en följd kommer att inträffa som en konsekvens av handlandet. Istället för vilja är det gärningspersonens medvetenhet som blir avgörande.³¹

2.1.1 Likgiltighet

Likgiltighetsuppsåt är den lägsta formen av uppsåt. Uppsåtsformen etablerades i HD-avgörandet NJA 2004 s. 176, ofta kallat HIV-fallet. Målet handlade om en HIV-smittad man som haft oskyddade samlag med 10 olika personer, och frågan var om han hade gjort sig skyldig till brott. Han stod åtalad för bland annat försök till misshandel. Gällande uppsåtsbedömningen anförde HD att avgörande var att han dels haft uppsåt till faran för smittspridningen, dels uppsåt till att var och en skulle smittas. Det är inte nog att gärningspersonen är *likgiltig inför risken*, utan också till *förverkligandet av effekten*. Ett förverkligande av effekten ska *inte ha varit ett relevant skäl att avstå från gärningen* vid gärningstillfället, menar HD. Bara den som haft en positiv eller åtminstone likgiltig inställning till effektens förverkligande kan sägas ha uppsåt. I målet ansågs inte bevisat att den åtalade haft likgiltighetsuppsåt för försök till misshandel, utan han ansågs ha handlat i förlitan på att hans partners inte skulle smittas.³²

Likgiltighetsuppsåt innebär således att gärningspersonen vid brottstillfället är likgiltig inför inträffandet av följden. För likgiltighetsuppsåt krävs alltså a. att gärningspersonen är medveten om att en risk för följden föreligger och b. att hen inte ser följden som ett skäl att avstå från sitt handlande.³³

Men vad är själva likgiltigheten? Att vara en allmänt nonchalant person räcker inte. Likgiltigheten är en *attityd*. Attityd handlar om att ta ställning för något, till skillnad från känslor som kan stå självständiga. Attityden är alltså alltid relaterad till något.³⁴

Det är föga troligt att alla gärningspersoner i brottsögonblicket har tillfälle att överväga sitt handlande. Den rättsliga prövningen om vilka omständigheter och handlingseffekter gärningspersonen var medveten om får ofta en konstlad prägel. Handlandet är ofta inte grundat på absolut visshet eller avsikt, utan handlandet kan ske baserat på undermedvetna antaganden.³⁵ I den rättsvetenskapliga debatten har dock framhållits att en likgiltig attityd ska vara *i något avseende medveten* hos gärningspersonen, för att likgiltighetsuppsåt ska anses föreligga.³⁶

³¹ *Kriminalrättens grunder*, sida 289.

³² NJA 2004 s. 176. Av betydelse var också den i målet omfattande utredningen som fastslog att smittorisken var synnerligen låg. Den åtalade fälldes dock för flera fall av framkallande av fara för annan enligt 3 kap. 9 § BrB.

³³ *Kriminalrättens grunder*, sida 291.

³⁴ Ulväng, Magnus, *Likgiltighet – kan man bevisa en attityd?* i JFT 5–6/2008 s. 642-668 (i fortsättningen: *Kan man bevisa en attityd?*), sida 647.

³⁵ Borgeke, Martin, *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, SvJT 2015 s. 383-396 (i fortsättningen: *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*), sida 384.

³⁶ *Kan man bevisa en attityd?* Sida 653.

2.1.2 Att bevisa uppsåt

Beviskravet för uppsåtsfrågan skiljer sig inte från vad som i övrigt krävs i brottmål, konstaterade HD i NJA 2012 s. 45 (ofta kallat samurajsvärdsfallet). Det ska därför vara ställt utom rimligt tvivel att gärningen begåtts uppsåtligen. HD menade dock att det normalt inte är några större svårigheter att bevisa uppsåt. Ofta går det att utläsa ur gärningspersonens handlande vad denne avsåg och insåg om situationen. Vad som hände före gärningstillfället kan också utgöra bevisning, liksom i viss mån gärningspersonens agerande efteråt.³⁷

I HIV-fallet nämndes även några omständigheter som kan bevisa att just likgiltighetsuppsåt föreligger. Dessa var *insikt om en mycket hög sannolikhet, hänsynslöst beteende, upprörd sinnesstämning och gärningspersonens intresse i gärningen*. Den första omständigheten, insikt om en mycket hög sannolikhet, talar självständigt för likgiltighetsuppsåt. De tre efterföljande omständigheterna kan tala för likgiltighetsuppsåt *även* om det inte finns en insikt om en mycket hög sannolikhet hos gärningspersonen. Det finns även faktorer som normalt utesluter likgiltighetsuppsåt, exempelvis om risken enligt gärningspersonen *inte är avsevärd*.³⁸

Annat som kan tala emot en likgiltighet inför följden är att gärningspersonen förlitat sig på att följden inte ska inträda, att hen vidtagit åtgärder för att förhindra följden, och att gärningspersonen har intresse av att en följd inte inträffar. Exempel på det senare kan vara att gärningspersonen genom sitt handlande även utsätta sig själv för fara, vilket är vanligt i trafiksituationer.³⁹ Ytterligare faktorer som i praxis har motbevisat likgiltighet har varit knutna till gärningspersonens egenskaper. Framför allt ung ålder och psykisk ohälsa har fått tala emot ett likgiltighetsuppsåt.⁴⁰ Riktlinjerna ska användas med försiktighet. Normalt torde det vara svårt att påvisa likgiltighet om gärningspersonen inte uppfattat sannolikheten som hög.⁴¹

Före likgiltighetsuppsåtets inträde i straffrätten användes ofta ett *hypotetiskt prov* för att visa på uppsåtets nedre gräns. Enligt provet skulle det först undersökas om gärningspersonen insåg att följden kunde inträffa, och i ett andra steg undersökas om gärningspersonen hade handlat på samma sätt om hen varit säker på att följden skulle inträffa.⁴² Det har argumenterats för att det hypotetiska provet fortfarande kan tjäna som en säkerhetsventil i form av en kontrollfråga, i de fall ett likgiltighetsuppsåt är för handen. Anledningen är att likgiltighetsuppsåtet inte syftar till att utvidga det uppsåtliga området.⁴³ Det hypotetiska provet har dock blivit kritiserat, bland annat för att lägga för stor vikt vid personlighetsdrag och levnadssätt. Tidigare

³⁷ NJA 2012 s. 45.

³⁸ NJA 2004 s. 176.

³⁹ *Kriminalrättens grunder*, sida 299.

⁴⁰ Se NJA 2004 s. 479 respektive NJA 2012 s. 45.

⁴¹ *Kriminalrättens grunder*, sida 298.

⁴² *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, sida 384 f.

⁴³ *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, sida 385.

brottslighet kunde exempelvis få stor betydelse, och göra att det hypotetiska provet fick ett positivt utslag.⁴⁴ Frågan är om det hypotetiska provet skulle åstadkomma någon skada, om det bara används för att fria och inte fälla.

Det tycks som att många domstolar feltolkat HIV-fallet på så sätt att uppsåtsbedömningen stannat vid konstaterandet att gärningspersonen varit likgiltig inför risken för följderna. Det innebär emellertid bara att en medveten oaktsamhet är för handen.⁴⁵ Att domstolarna inte gått hela vägen i sina formuleringar måste inte vara detsamma som att personer blivit felaktigt dömda för uppsåtliga brott, men risken finns likaväl.⁴⁶

2.1.3 Presumtioner för uppsåt

I svensk rätt finns de enda uttryckliga presumtionerna för att en gärning begåtts uppsåtligt i 8 kap. 12 § TF och 6 kap. 4 § YGL. Där stadgas att ansvarig utgivare presumeras ha haft kännedom om och godkänt vad som publicerats eller sänts.⁴⁷

Vissa gärningar präglas av ett så utstuderat tillvägagångssätt att det är svårt att se att gärningen begåtts annat än avsiktligt. Förmögenhetsbrotten är typiska sådana brott. För en person som avlägsnat ett bankkort ur en annans plånbok, tagit ut kontanter från en bankomat och sedan spenderat dem för egen räkning, kommer domstolsprocessen att handla om gärningspersonens möjlighet att ställa upp alternativhypoteser. Vid ett så pass ”avslöjande” handlande kastas bevisbördan om på ett sådant sätt att det möjligtvis går att tala om en presumtion.⁴⁸

I Åklagarmyndighetens riktlinjer presenteras gärningspersonens insikt om sannolikheten för följderna som presumtioner för och mot likgiltighetsuppsåt. Enligt riktlinjerna ska prövningen ske i tre steg. Först prövas den faktiska sannolikheten för följderna. I ett andra steg prövas gärningspersonens insikt om sannolikheten för följderna, där insikt om en mycket hög sannolikhet leder till en *presumtion för uppsåt*, och insikt om en inte avsevärd sannolikhet leder till en *presumtion mot uppsåt*. I det tredje och sista steget prövas gärningspersonens attityd till den uppfattade sannolikheten.⁴⁹ En mycket hög insedd sannolikhet skulle därför bevisa likgiltighet, om ingen omständighet talar mot det.⁵⁰

⁴⁴ *Kriminalrättens grunder*, sida 303 f.

⁴⁵ *Kriminalrättens grunder*, sida 293; jfr det stora antalet praktiska exempel som tas upp i *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, sida 389 ff.

⁴⁶ *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, sida 391.

⁴⁷ Prop. 1966:156 *Radioansvarighet*, sida 461.

⁴⁸ *Kan man bevisa en attityd?* Sida 658.

⁴⁹ *Uppsåt*, Riksåklagarens riktlinjer 2006:1. Hämtat 2015-10-07 genom [http://www.aklagare.se/PageFiles/3765/R%C3%A5R%202006%2001%20Upps%C3%A5t%20\(broschyrversion\).pdf](http://www.aklagare.se/PageFiles/3765/R%C3%A5R%202006%2001%20Upps%C3%A5t%20(broschyrversion).pdf) (i fortsättningen: RÅR 2006:1), sida 7.

⁵⁰ RÅR 2006:1, sida 8.

2.2 Rättsmedicinen och juridiken

Uppsåt är måhända det svåraste fenomenet inom straffrätten. Med det avverkat, går vi vidare till att börja undersöka juridikens relation till rättsmedicinen. RMV är en rättsvårdande myndighet under Justitiedepartementet, och den myndighet som i Sverige ansvarar för rättsmedicin, rättspsykiatri, rättskemi och rättsgenetik.⁵¹ För uppsatsens syfte är det mest intressanta att undersöka den rättsmedicinska grenen.

2.2.1 Rättsintyget

RMV är den myndighet som har ansvar för att utfärda rättsintyg; ett skriftligt läkarutlåtande som används i brottsutredningen och som bevismedel i straffprocessen.⁵² Intyget syftar till att ge rättsväsendets myndigheter kunskaper om de medicinska omständigheter som kan behövas för att göra en i sak riktig bedömning.⁵³ Innehållet i rättsintyget baseras på de observationer som gjorts vid en rättsmedicinsk undersökning eller rättsmedicinsk obduktion.⁵⁴

Rättsintyget har ett juridiskt ändamål, till skillnad från journaler, som verkar som medicinska arbetsdokument.⁵⁵ Trots det är det vanligt att journalhandlingar begärs in i brottsutredningar, troligtvis på grund av att journalkopior är gratis till skillnad från rättsintyg.⁵⁶

Rättsintyget ska innehålla viss typ av information. *Undersökningsfynd* ska beskrivas till utseende och placering. *Tidpunkten för skadornas uppkomst* ska uppskattas för att kunna avgöra riktigheten i en gärningsbeskrivning. *Skadornas uppkomstsätt* ska tas upp, exempelvis om skadan kan ha uppkommit genom trubbigt eller spetsigt våld eller kanske har en karaktär av att vara självförvållad. *Skadornas svårighetsgrad* ska beskrivas.⁵⁷ Även *frånvaro av fynd* kan vara värt att kommentera.⁵⁸ Rättsläkaren förväntas även kommentera om huruvida fynden överensstämmer med ett förmodat händelseförlopp och om tidigare sjukdom kan ha spelat någon roll.⁵⁹

⁵¹ 1 § RMVF.

⁵² 1 § LoR.

⁵³ Prop. 2004/05:64 sida 58.

⁵⁴ 2 § 2 p. RMVF.

⁵⁵ Ormstad, Kari (2006). "Rättsintyg". I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber (i fortsättningen: *Rättsintyg*), sida 335.

⁵⁶ *Kvalitetsarbete inom svensk rättsmedicin i en internationell jämförelse*, RMV-rapport 2011:2. Hämtat 2015-11-05 genom <http://www.rmv.se/fileadmin/RMVFiles/pdf/publicerat/rapport2011-2-kvalite-rammer.pdf>, sida 121.

⁵⁷ Thiblin, Ingemar och Michard, Jean-François (2014). *Rättsmedicin i teori och praktik – En guide för läkare och jurister*. Lund: Studentlitteratur (i fortsättningen: *Rättsmedicin i teori och praktik*), sida 157.

⁵⁸ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 196 f.

⁵⁹ *Rättsintyg*, sida 337.

2.2.2 Rättsläkarens förhållningssätt

Rättsläkaren tillmäts generellt en hög grad av trovärdighet i rätten, och rättsintygen tillmäts stort förtroende.⁶⁰ Förtroendet ställer höga krav på integritet och objektivitet. Exempelvis är det inte lämpligt för en läkare att beskriva en skada som ett bitmärke, då det innebär en tolkning av uppkomstsätt och inte är en rent objektiv bedömning av skadan.⁶¹ Att beskriva skadebilden med hjälp av juridiska termer, så som att skadan kan ha uppkommit i samband med misshandel eller våldtäkt, är direkt felaktigt och riskerar en övertolkning från rättsväsendets sida.⁶²

Den undersökande läkaren finner det ofta svårt att vara helt objektiv. Undersökningen av en häftigt gråtande och skärrad patient riskerar att färga den skadebild som finns. Ett visst beteende kan i och för sig vara ett relevant bevisfaktum i en rättegång, men ska inte påverka bedömningen av vilka fysiska skador som faktiskt uppkommit.⁶³

Trots objektivitetskravet, råder konsensus om att fakta aldrig lämnas helt opåverkad av varken kontext eller värderingar.⁶⁴ Rättsmedicin är heller ingen definitiv och slutgiltig vetenskap, utan forskning levererar ständigt nya sanningar. I ett nyare rättsfall, NJA 2014 s. 699, framfördes olika åsikter om forskningsläget gällande skakvåld mot nyfödda. Oklarheten i vad som faktiskt var vetenskapligt belagt belystes tydligast i HD där den tilltalade också friades, till skillnad från i underrättsinstanserna. Motiveringen HD gav var att inga bevis lagts fram för vad som hänt vid brottstillfället förutom det rättsmedicinska uttalandet att skadorna inte kunnat uppstå på målsäganden på annat sätt än genom skakvåld. För att utdela fällande dom med en negativ omständighet som grund, krävs det att det finns mycket starka belägg för den vetenskapliga ståndpunkten.

2.2.3 Rättsläkarens processuella position

En läkare kan kallas till rätten i två egenskaper som expert. Dels som *vittne*, och dels som *sakkunnig*. Sakkunnig är antingen *domstolssakkunnig* eller *partssakkunnig*.

Rättsläkarens kunskap är sådan särskild fackkunskap som åsyftas i 40 kap.1 § RB. Den anses inte vara allmänt känd, och kan därför läggas fram som bevisning i form av *sakkunnigbevis* på begäran av domstolen.⁶⁵ Då

⁶⁰ *Granskning av kvaliteten i den brottsutredande verksamheten*, ÅM-A 2013/0556 och POA-400-2488/12. Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen 2013. Hämtat 2015-09-18 genom <http://www.aklagare.se/PageFiles/10113/Rapport%20kvalitetsprojektet%20inkl%20bilagor%20130402.pdf>, sida 47.

⁶¹ *Rättsintyg*, sida 336 f.

⁶² *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 138 f.

⁶³ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 24.

⁶⁴ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 25.

⁶⁵ Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars (2009). *Rättegång, fjärde häftet*. Sjunde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik (i fortsättningen: *Rättegång, fjärde häftet*),

sakkunniges utsaga har karaktär av bevis så är domstolen fri att pröva dess bevisvärde.⁶⁶ Rätten har dock en tendens att lägga stor vikt vid medicinska expertbedömningar.⁶⁷ När domstolen kallar sakkunnig på beskrivet vis kallas den sakkunnige *domstolssakkunnig*. Men det är också möjligt för en part att kalla in en sakkunnig – den sakkunnige kallas då för *partssakkunnig*.⁶⁸ Värt att notera är att objektivitetskravet i 2 § 40 kap. RB bara gäller för domstolssakkunnig. Den domstolssakkunnige avlägger sakkunniged, medan den partssakkunnige avlägger en vanlig vittnesed. Vittneseden för den partssakkunnige anses täcka dennes iakttagelser, men inte rollen som sakkunnig. Rollen som sakkunnig fullgörs genom läkarens anställning och kunskap.⁶⁹

En rättsläkare kan också kallas som ett vanligt *vittne*. Ett vittne har att uttala sig om sina iakttagelser, men behöver inte uttala sig om lämpliga slutsatser att dra av dessa. En rättsläkare kan exempelvis uttala sig om observationer denna gjort under en obduktion. En sakkunnig bidrar med sin expertis och omdömesförmåga. Det är svårt att dra en gräns mellan sakkunnig och vittne, då vittnesmål kan baseras på iakttagelser som gjorts på grund av att vittnet besitter särskilda sakkunskaper. Dessa vittnen kan enligt JO kallas för *sakkunniga vittnen*, och ska behandlas som vanliga vittnen.⁷⁰

JO har uttalat sig om att det oftast faller sig naturligt att kalla rättsläkare i egenskap av sakkunnig, något som inte anmärktes på i den tätt efterföljande rättegångsutredningen.⁷¹

2.2.4 När åsikterna går isär

Vid både juridiska och rättsmedicinska bedömningar händer det att åsikterna går isär. De allra flesta juridiska beslut går att ompröva, men vad händer när det finns anledning att ifrågasätta ett rättsmedicinskt utlåtande?

Problematiken illustreras nedan av ett rättsfall. I fallet var det inte fråga om sparkar mot huvudet, då inget sådant prejudicerande fall fanns att hitta, men problematiken torde vara densamma oavsett brottstyp.

sida 281. Lagstöd för domstolens rätt att *ex officio* förordna sakkunnig återfinns i 35 kap. 6 § 2 p. RB.

⁶⁶ *Rättegång, fjärde häftet*, sida 284.

⁶⁷ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 27 f.

⁶⁸ *Rättegång, fjärde häftet*, sida 286. Lagstöd för parts rätt att inkalla sakkunnig återfinns i 40 kap. 19 § RB.

⁶⁹ *Rättsmedicinalverkets riktlinjer för rättsläkares roll i rättsprocessen*, kapitel 8. Rättsmedicinalverkets interna föreskrifter och riktlinjer Nr 2006-05. Hämtat 2015-09-08 genom

http://www.rmv.se/fileadmin/RMVFiles/pdf/utbildningsmaterial/kapitel_8_rattsintygets_rol_i_rattsprocessen.pdf, sida 2.

⁷⁰ JO:s ämbetsberättelse 1982/83, sida 21 f.

⁷¹ JO:s ämbetsberättelse 1982/83, sida 23, samt prop. 1986/87:89 *Om ett reformerat tingsrättsförfarande*, sida 148.

I fallet NJA 2009 s. 72 stod en man åtalad för grov kvinnofridskränkning, och hade enligt gärningsbeskrivningen bland annat knuffat in sin fru i ett glasskåp så att ett stort antal skärskador uppkommit.⁷² Åklagaren hade åberopat ett rättsintyg enligt vilket skadebilden med styrka talade för att skadorna helt eller till övervägande del orsakats av annan, men att någon eller några av skadorna kan ha uppkommit på annat sätt. Försvaret hade åberopat förhör med en narkosläkare, som vittnade om att skadorna kan ha varit självförvållade. Åtalet bifölls ändå i tingsrätten.⁷³ I hovrätten åberopade försvaret även förhör med en glasmästare, som vittnade om att glaset var av sådan beskaffenhet att det krävs mer spetsigt våld än vad en kropp kan åstadkomma. När den åtalade efter huvudförhandling i hovrätten förblev häktad insåg försvarsadvokaten att risken för att fällande dom var stor, trots att hon tyckt sig presentera övertygande bevisning mot åklagarens gärningsbeskrivning. Då ingen svensk rättsläkare ville kommentera åklagarsidans bevisning av kollegiala skäl, åberopade försvaret förhör med en dansk rättsläkare. Vid en förnyad huvudförhandling i hovrätten berättade den danske rättsläkaren att målsäganden saknade skador på kroppen som borde uppkommit om händelsen gått till på beskrivet sätt. Många av de uppkomna skadorna bar kännetecknen av självförvållande skador. Hovrätten ogillade åtalet.⁷⁴

Rättsfallet bekräftar styrkan av rättsläkarutlåtanden i straffprocessen. Det belyser också problematiken med oviljan att inkräkta på andra rättsläkares bedömningar inom rättsmedicinen.

Den möjlighet som idag finns för domstolen eller annan myndighet att få en s.k. *second opinion* och tolka vetenskapen, är att vända sig till Rättsliga rådet.⁷⁵ Utlåtandena från Rättsliga rådet är emellertid inte att se som en överprövning.⁷⁶ I praxis finns dock exempel på när rådets utlåtande i rättspsykiatriska sammanhang uttryckligen tillmätts större tillförlitlighet av HD, och därmed fått effekten av en informell överprövning.⁷⁷ Att Rättsliga rådets utlåtande i allmänhet bör ha företräde bekräftades också i det uppmärksammade Dalbymålet.⁷⁸ RMVs uppfattning är att deras bedömningar är av inomvetenskaplig karaktär som inte låter sig överklagas. *Second opinion* är det förfarande som är akademiskt accepterat för att kontrollera den vetenskapliga kvaliteten på utlåtandet.⁷⁹

⁷² Frågan i HD handlade om försvarsadvokatens rätt till ersättning när hon efter huvudförhandling åberopat ny bevisning. Prejudikatvärdet i möjligheten att åberopa en till rättsläkare ska bedömas med försiktighet – fallet kan snarare ses som en problematiserande illustration av rättsintygets auktoritet.

⁷³ Malmö tingsrätt, mål B nr 7406-07. Dom den 3 december 2007.

⁷⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B nr 2978-07. Dom den 19 februari 2008.

⁷⁵ Rådets fullständiga namn är Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor, se 18 § SOCF.

⁷⁶ SOU 2006:103 *Översyn av den rättsmedicinska verksamheten* (i fortsättningen: SOU 2006:103), sida 51.

⁷⁷ Jfr NJA 1998 s. 162 och NJA 2007 s. 702.

⁷⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B 1530-15. Dom den 3 september 2015.

⁷⁹ SOU 2006:103, sida 63.

2.3 Grundläggande bevisvärdering

Nu har vi börjat få en bild av hur rättsmedicinsk bevisning kan presenteras. Men hur ska domstolen förhålla sig till framlagd bevisning?

I brottmål är det åklagaren som ska bevisa att brott begåtts enligt åklagarens gärningsbeskrivning. För att bevisa sin sak är åklagaren fri att lägga fram de bevis som anses lämpliga för att säkerställa bortom rimligt tvivel att brottet gått till på det beskrivna sättet.⁸⁰ Misslyckas åklagaren med sin bevisbörda kan inte åtalet bifallas. Även försvaret har rätt att åberopa de bevis de anser lämpliga för att motbevisa gärningsbeskrivningen. Parternas rätt att åberopa vilka bevis de vill kallas *den fria bevisföringens princip*, och kan inskränkas endast i undantagsfall.⁸¹

Den fria bevisföringen är nära sammankopplad med *den fria bevisvärderingens princip*.⁸² Domaren är i svensk rätt inte bunden av några bevisvärderingsregler utan är fri att bedöma styrkan i de bevis som lagts fram i målet. Domaren förväntas basera sina bevisvärderingar i enlighet med allmän kunskap – det faktum att bevisvärderingen är fri betyder alltså inte att domaren godtyckligt kan döma som hen vill. Här spelar domskälen en betydande roll i att ge insyn i domarens tankegångar.⁸³

Domaren har precis som rättsläkaren ett krav på sig att vara *objektiv*. Domarens personliga övertygelse om en tilltalads skuld får inte i sig leda till en fällande dom, utan bevisningen måste objektivt tala för skuld i tillräcklig styrka. Värderingen får heller inte grundas på ett helhetsintryck av det samlade bevismaterialet. Varje framlagt bevis ska istället värderas var för sig.⁸⁴

2.4 Sammanfattning

För att en gärning ska vara straffbar krävs som utgångspunkt att den bedöms ha begåtts uppsåtligt. Av de olika uppsåtsformerna är likgiltighetsuppsåtet den lägsta formen, men också den svåraste att tillämpa. Den tilltalade måste ha insett att följderna var möjliga, och måste också innehåft en likgiltig attityd till följderna och därmed inte sett följderna som ett skäl för att avstå från sitt handlande. Ju större sannolikhet för följderna, desto enklare är det att bevisa en likgiltig attityd. Fler faktorer ska dock tas in i bedömningen, som tillvägagångssätt, intresse och till viss del den tilltalades person.

Konformitetsprincipen får stor betydelse för uppsåtet, som ju baseras på den ur konformitetsprincipen sprungna skuldprincipen. En nyansering sker genom att skilja de som medvetet kränker ett genom lag skyddat intresse från

⁸⁰ Beviskravet fastställdes i NJA 1980 s. 725.

⁸¹ 35 kap. 1 § RB; jfr 35 kap. 7 § RB.

⁸² 35 kap. 1 § RB.

⁸³ *Rättegång, fjärde häftet*, sida 160 ff.

⁸⁴ *Rättegång, fjärde häftet*, sida 163 f.

de som borde förstått bättre. När en person handlar i linje med vad samhället önskar, alltså handlar konformt, är beteendet straffritt. Vid ett oönskat handlande får det betydelse *hur* mycket personen avvikit från den tilltänkta vägen. Har personen medvetet avvikit från samhällets krav?

RMV biträder det övriga rättsväsendet med medicinsk kunskap, i form av rättsintyg från undersökningar och obduktioner, samt utlåtanden i rättssalen. Rättsmedicinen har högt anseende hos juristerna och ger ofta ett bra bevisläge. Rättsmedicin är dock en vetenskap i ständig utveckling, varför det finns risk för feltolkningar och övertolkningar. Problem kan då uppstå när det vetenskapliga underlaget är osäkert, och när olika rättsläkare gör olika bedömningar.

Domarna får som utgångspunkt fritt värdera den bevisning som presenterats. Det har dock utarbetats riktlinjer för att säkerställa en viss kvalitet på bedömningarna. En objektivt godtagbar bedömning ska göras av varje enskilt bevis i enlighet med allmän kunskap, och domaren ska redovisa sina skäl i domen.

3 Gällande rätt

Med bakgrundskunskaperna från förra kapitlet som grund går vi vidare till utredningen om vad som är gällande rätt vid sparkar mot huvudet. Först presenteras de olika brottsrubriceringarna, sedan vägledande rättsfall, efter det rätten som den tillämpas i första instans, och avslutningsvis en sammanfattning.

3.1 Brotten

Sparkar mot huvudet rör sig ofta i gränslandet mellan misshandel och mord.⁸⁵ Vid tillfogande av kroppsskada gentemot annan är rubriceringen *misshandel*. De subjektiva rekviziten är därmed allt som oftast uppfyllda vid sparkar mot huvudet.⁸⁶ Till det ska, som anförts i förra kapitlet, gärningspersonen ha uppsåt till tillfogandet av kroppsskadan. Misshandel är ett gradindelad brott, och utöver normalgraden finns graderna ringa brott, grovt brott och synnerligen grovt brott.

Grov misshandel och *synnerligen grov misshandel* kan även komma på fråga när en person blivit sparkad i huvudet. Vid grov misshandel beaktas om gärningen var livsfarlig eller om en svår kroppsskada uppstod, eller om gärningspersonen i övrigt visat särskild hänsynslöshet eller råhet.⁸⁷ Oprovocerat våld och när flera tillsammans misshandlar ett offer är exempel på försvårande omständigheter – även om de uppkomna skadorna är ringa. Att sparka någon som ligger ner, eller överlag fortsätta misshandeln av någon som gärningspersonen inser är försvarslös, anses visa särskild råhet.⁸⁸ Synnerligen grov misshandel ska istället dömas ut om kroppsskadan är bestående, om handlandet medfört synnerligt lidande eller om gärningspersonen visat synnerlig hänsynslöshet.⁸⁹

Den som uppsåtligt dödar en annan döms för *mord*, alternativt *dråp* om brottet är att anse som mindre grovt.⁹⁰ Exempelvis kan dråp vara för handen om gärningen föregåtts av provokation, skett i hastigt mod eller varit barmhärtighetsdödande såsom aktiv dödshjälp.⁹¹

I det fall sparkar mot huvudet dödar, men domstolen inte finner att något uppsåt för döden finns, kan ansvar för *vållande till annans död* bli aktuellt. Brottet är således ett oaktsamhetsbrott för att ha dödat en annan. Brottet kan vara ringa, av normalgraden eller grovt. Grovt brott föreligger vid medvetet

⁸⁵ 3 kap. 5 § BrB respektive 3 kap. 1 § BrB. Underförstått är att dråp enligt 3 kap. 2 § BrB står som möjligt alternativ till mord.

⁸⁶ 3 kap. 5 § BrB.

⁸⁷ 3 kap. 6 § 1 st BrB.

⁸⁸ Prop. 1987/88:14 *Om ändring i brottsbalken (grov misshandel och grov stöld)*, sida 5 f.

⁸⁹ 3 kap. 6 § 2 st BrB.

⁹⁰ 3 kap. 1 § BrB respektive 3 kap. 2 § BrB.

⁹¹ Se NJA 1995 s. 464, NJA 1989 s. 97, NJA 1979 s. 802.

risktagande av allvarligt slag.⁹² När någon avlidit till följd av en misshandel ska dömas både för misshandel och vållande till annans död.⁹³

Förutom de nu uppräknade självständiga brotten går det också att se sparkar mot huvudet som ett försöksbrott.

Försök till misshandel, grov misshandel, synnerligen grov misshandel, dråp och mord är straffbelagt.⁹⁴ Om ett brott börjar utföras men inte fullbordas rubriceras det som ett försöksbrott. *Uppsåt* att brottet ska fullbordas ska finnas och något av de s.k. *farerekvisiten* ska föreligga.⁹⁵ Vad gäller uppsåtskravet vid försöksbrott görs det skillnad mellan avslutade och oavslutade försök. Avslutade försök, när exempelvis någon har sparkat en annan i huvudet men personen av någon anledning inte dött, kräver ingen speciell form av uppsåt utan likgiltighetsuppsåt inför det fullbordade brottet räcker. Vid oavslutade försök, alltså när det återstår något att göra enligt brottsplanen, krävs en avsikt att utföra resten av planen och en uppfattning om att det skulle motsvara ett brott.⁹⁶

Det måste ha förelegat en fara för att brottet skulle komma att fullbordas, eller så ska faran vara utesluten av en tillfällighet. Vid fara för brottets fullbordande handlar det om en *konkret fara*, där följden är existentiellt möjlig och trolig. Om faran är utesluten av en tillfällighet är det istället ett *farligt otjänligt försök*, där följden är objektivt trolig ur gärningspersonens perspektiv. Som exempel kan nämnas att sticka ner handen i någon annans ficka där det mycket väl kunnat ligga en plånbok. *Ofarliga otjänliga försök*, som att försöka döda någon med en besvärjelse, är däremot inte straffbara.⁹⁷

Med alternativen framlagda ska nu göras en genomgång av vad rubriceringen av brotten blivit i praktiken. Först tas upp ett urval av uppmärksammade och/eller prejudicerande fall från hovrätterna och HD, dels där offret avlidit och dels där offret överlevt. Därefter följer en sammanfattning av vad som döms ut i första instans.

3.2 Rättsfall där offren avlidit

3.2.1 Trollhättanfallet

I NJA 1975 s. 594, här kallat Trollhättanfallet, hade gärningspersonen och hans fru tillbringat kvällen på en restaurang i Trollhättan där de träffat offret. Efter stängning hade de följt med offret hem och druckit whisky. Enligt gärningspersonen hade offret gjort oönskade närmanden mot hans fru under kvällen. När offret ville att makarna skulle gå hem uppstod bråk och

⁹² 3 kap. 7 § BrB.

⁹³ Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter och Ulväng, Magnus (2015). *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*. 2., omarb. uppl. Uppsala: Iustus, sida 27.

⁹⁴ 3 kap. 11 § BrB.

⁹⁵ 23 kap. 1 § BrB; *Kriminalrättens grunder*, sida 397.

⁹⁶ *Kriminalrättens grunder*, sida 400 f.

⁹⁷ *Kriminalrättens grunder*, sida 407 ff.

gärningspersonen fällde offret på golvet med flera slag. När offret låg ner fortsatte gärningspersonen misshandeln genom så kraftiga sparkar mot huvudet att kroppen flyttats över golvet. Efter att offret avlidit lämnade makarna lägenheten med några av offrets tillhörigheter.

Enligt det i domstol åberopade obduktionsprotokollet hade offret ett stort antal krosskador, huvudsakligen i ansiktet. Offret hade också brott på skallen och blödningar i hjärnan. Skadorna var orsakade av trubbigt våld. Dödsorsaken var inandning av blod till följd av skadorna över mun och näsa. Hjärnskadorna var troligtvis inte varit dödande i sig, men kan ha orsakat medvetlöshet som underlättat inandningen av blod. Redan den första sparken kan ha varit dödlig.

I tingsrätten dömdes gärningspersonen för mord, då de fann det ställt utom rimligt tvivel att gärningspersonen under misshandelns gång varit likgiltig inför om offret skulle avlida av misshandeln eller inte. Gärningspersonen ansågs ha visat en ovanlig råhet, varför gärningen inte kunde anses mindre grov. I hovrätten däremot fäste domstolen vikt vid att redan den första sparken kunde varit dödande, och det var inte visat att han vid det tillfället hade uppsåt att döda. Gärningspersonen dömdes således till grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott.

HD ansåg att även om redan den första sparken orsakat dödsskadorna och inget uppsåt att döda då fanns, så hade gärningspersonen genom att fortsätta sparka offret visat sig likgiltig till huruvida han skulle dö eller inte. Brottet ansågs dock vara mindre grovt till följd av det starka affekttillstånd som gärningspersonen handlade i på grund av offrets närmanden, varför rubriceringen blev dråp.

3.2.2 Karatefallet

I RH 1995:70, här kallat karatefallet, gick rånplanerna inte som de två gärningspersonerna beräknat. Två unga män var ute och i behov av pengar, och beslutade sig för att råna någon. De följde efter sitt utvalda offer. De frågade om han ville köpa hasch för att se om han hade pengar, och när offret sa att han inte hade några, utdelade den ena gärningspersonen en karatespark i offrets huvud så att denne föll till marken. Den kampsportskunnige gärningspersonen ställde sig sedan för att vakta, medan den andra lämnades att ta offrets plånbok. Offret låg emellertid på plånboken, varför gärningspersonen ropade på den kampsportskunnige gärningspersonens hjälp. Han uppfattade ropet som att offret gjorde motstånd, och utdelade ytterligare en karatespark mot offrets huvud. När de fått fatt i plånboken med 200 kr i kontanter lämnade de platsen.

Det åberopade rättsmedicinska utlåtandet visade krossår i nacken, samt skador på vänster kind och tinning, och även på läpp, hals och vänster arm. Dödsorsaken var kraftigt våld mot främre delen av huvudet som orsakat en diffus hjärnskada – en hjärnskada spridd över hela hjärnan där många små blödningar sker och många nervtrådar blir sönderslitna på en gång. Vid det

kraftiga våldet sattes hjärnan i en onaturlig rotation i förhållande till sin axel. Skadetyper leder till döden inom högst några få minuter.

Tingsrätten anförde att gärningspersonerna visserligen erkänt sig veta att våld mot huvudet kunde få allvarliga konsekvenser, men använde det hypotetiska provet och kom fram till att de inte säkert skulle handlat som de gjorde om de vetat med säkerhet att offret skulle dö. De dömdes därmed för vållande till annans död, grovt brott. Våldet ansågs motsvara grov misshandel.⁹⁸ I hovrätten prövades om gärningspersonerna haft eventuellt uppsåt till offrets död. Det ansågs styrkt att de haft insikt om möjligheten att sparkar mot offrets huvud kunde leda till döden. Deras råhet talade visserligen för att de var likgiltiga inför effekten, men det kunde inte ses som något besinningslöst våld, och de ville inget annat än att komma åt offrets pengar. Hovrätten menade därför att det inte var säkert att gärningspersonerna skulle utfört gärningen om de vetat om den dödliga utgången. Utfallet blev därmed det samma som i tingsrätten.

3.2.3 Kungsholmenfallet

Fyra unga män stod åtalade för att ha orsakat offrets död i mål B 418-08, här kallat Kungsholmenfallet.⁹⁹ Personerna hade vistats i och kring en festlokal på Kungsholmen under kvällen. Utanför lokalen hade offret och en av gärningspersonerna börjat tjafsa. Gärningspersonen hade utdelat ett knytnävsslag, varpå offret slagit till gärningspersonen med en glasflaska i huvudet. Offret hade senare dragit sig undan, men följts efter av åtminstone den första gärningspersonen som på nytt slagit offret. Efter det försökte offret komma undan och sprang från platsen. Ett antal personer sprang efter och offret fälldes till marken. Det kunde styrkas att tre av de åtalade ställt sig vid offrets kropp och utdelat ett stort antal sparkar vardera mot huvud och kropp innan de avlägsnat sig från platsen.

Rättsintyget visade på hudavskrapningar och blåmärken i ansiktet. Hudavskrapningar fanns även på ryggen, vänster överarm, höger hand och vänster underben. Offret hade underhudsblödningar i huvudsvålen, på höger kind och höger sida halsen, samt över rygg, nacke och armar.¹⁰⁰ En blödning i hjärnan ledde till hjärnsvullnad och total hjärnfarkt, vilket konstaterades vara dödsorsaken.

Tre av de fyra åtalade kunde knytas till dödsmisshandeln, i både tingsrätt och hovrätt. Instansernas utdömda påföljder och medföljande resonemang var olika, men de var i övrigt ense i sina bedömningar om brottet. Att

⁹⁸ Rubriceringen blev emellertid grovt rån, 8 kap 6 § BrB.

⁹⁹ Dom den 29 april 2008, Svea Hovrätt. I målet var ytterligare en person åtalad för anstiftan av misshandel enligt 3 kap. 5 § BrB samt 23 kap. 4 § BrB. En av de fyra stod också åtalad för ytterligare ett fall av misshandel.

¹⁰⁰ I rättsintyget nämns både blåmärke och underhudsblödning, vilket i stort sett är samma sak. Enligt rättsläkare Peter Krantz kan det vara så att underhudsblödningen inte har syns i huden och alltså inte blivit blått än, och därför har termerna skiftat. Underhudsblödningen hade kunnat manifesteras som ett blåmärke exempelvis om offret levte längre efter skadan, eller om undersökningen dröjt.

gärningspersonerna avsett att misshandla offret var uppenbart. Det gick dock inte att säga att döden varit avsiktlig eller framstått som en oundviklig följd. Därför prövades ett likgiltighetsuppsåt för mord. De åtalade måste insett att det fanns en beaktansvärd risk att offret skulle avlida. Emellertid ansågs sparkar inte vara lika farligt som användandet av kniv eller annat vapen. Därtill uppgav rättsläkaren, som förhördes som vittne, att hon bara kände till ett fåtal fall där sparkar mot huvudet lett till döden under en tioårsperiod. Sannolikheten var därför inte hög nog att uppsåt kunde anses föreligga. Det hypotetiska provet tillämpades också, och det kunde inte uteslutas att gärningspersonerna skulle avstått från misshandeln om de vetat att offret skulle dö. Gärningspersonerna dömdes således för grov misshandel och vållande av annans död, grovt brott.

En nämndeman var skiljaktig i tingsrätten. Hon menade att även sextonåringar är förtrogna med vilka livshotande skador våld mot huvudet kan orsaka, och har fått lära sig att skydda huvudet vid exempelvis cykling. Då de trots insikten sparkat honom i huvudet och lämnat honom utan att bry sig om han levde, menade hon att de åtalade istället skulle dömas för mord.

Fallet ådrog sig stor medial uppmärksamhet, bland annat på grund av de åtalades bakgrund, vilket kan illustreras med tidningsrubriker som ”När våldet fick Pradaskor”.¹⁰¹

3.3 Rättsfall där offren överlevt

3.3.1 Återvändarfallet

I NJA 2011 s. 89, här kallat återvändarfallet, testades för första gången den nya brottsrubriceringen synnerligen grov misshandel i HD.¹⁰² Offret hade varit på väg hem när två män hade misshandlat honom kraftigt genom sparkar och slag mot kropp och huvud. Gärningspersonerna avlägsnade sig från platsen och lämnade offret liggande försvarslös. Strax därefter återvände de och återupptog misshandeln. Vittnen återberättade att gärningspersonerna under misshandeln fällt kommentarer som ”du ska dö din jävel” och ”lever du din jävel”. Misshandeln avbröts när polis dök upp.

Enligt åberopat rättsintyg hade offret fått flera brott på ansiktets skelett. Han hade fått hjärnskakning, flera brutna revben samt luft- och blodansamling i vänstra lungsäcken. Bålskadorna var livshotande. Övriga skador var varken lindriga eller livshotande. Skadorna var orsakade av trubbigt våld, men vilken typ gick inte att säga.

Att det var två mot en som kraftigt misshandlat och inte hejdat sig ens när offret verkade medvetslöst, att de sparkade mot hans huvud och att de återvänt till platsen för att fortsätta misshandeln ansågs enligt tingsrätten tala för sådan

¹⁰¹ DN, tidningsartikel i nätupplagan. Hämtat 2015-10-29 genom <http://www.dn.se/nyheter/sverige/nar-valdet-fick-pradaskor/>

¹⁰² I målet togs också upp fråga om stöld enligt 8 kap. 1 § BrB, vilket här bortses från.

synnerlig hänsynslöshet att synnerligen grov misshandel var för handen. Hovrätten medgav att misshandeln var allvarlig, men tog in i bedömningen att misshandeln inte varit långvarig, och att då det inte dokumenterats när de olika skadorna uppkommit gick det inte heller att visa att de allvarliga skadorna orsakats när offret varit försvarslöst. Hovrätten dömde härmed för grov misshandel.

HD ansåg inte att skadornas allvarlighet överstigit vad som innefattas i grov misshandel, och inga bestående men hade påståtts. Inte heller hade påståtts att gärningen var överlagd eller haft ett instrumentellt syfte, och HD såg inte misshandeln som livsfarlig i den mening som avses i bestämmelsen om grov misshandel. Att de fortsatte sparka även efter offret blivit försvarslöst och att de återvände till platsen för att fortsätta misshandeln visar dock på hänsynslöshet och råhet, vilket ledde till att även HD dömde för grov misshandel.

3.3.2 Åstorp-fallet

Även i NJA 2013 s. 1155, här kallat Åstorp-fallet, var det två gärningspersoner som oprovocerade började misshandla offret som var på väg hem. De körde upp till honom och gav sig på offret bakifrån innan han hann uppfatta något hot. Offret blev sparkat och slaget tills han föll till marken. Gärningspersonerna fortsatte där misshandeln med sparkar och slag mot kropp, huvud och ansikte. Offret förlorade medvetandet, och när han vaknade igen var gärningspersonerna borta.

I det åberopade rättsintyget kunde konstateras att offret hade blåmärken och hudavskrapningar i ansiktet, hudavskrapningar över bål och hudblödningar på hals och bål. Offret hade fått blödning i vänstra ögats bindehinna, haft rodnad på vänster öra samt visat på ömhet på bålens framsida och vänster hand.

Tingsrätten anförde att offret blev övermannad av två personer bakifrån och utsatts för slag och sparkar även när han fallit till marken och blivit försvarslös. Skadorna bedömdes dock inte vara alltför allvarliga, och händelseförloppet var relativt kortvarigt. Men då tillvägagångssättet var särskilt hänsynslöst och rätt dömdes de båda gärningspersonerna dömdes för grov misshandel. Hovrätten och HD gjorde samma bedömning och fastställde tingsrättens dom.

3.3.3 Elementfallet

I RH 2014:67, här kallat elementfallet, hade gärningspersonen och offret umgåtts och druckit alkohol under kvällen.¹⁰³ Gärningspersonen hade just avslutat ett misslyckat avgiftningsförsök, och offret skulle försöka hjälpa honom bli av med sitt drogmissbruk. Bråk uppstod, när offret talade i telefon

¹⁰³ I målet behandlades ytterligare ett fall av misshandel, vilket här bortses från.

och gärningspersonen slängde telefonen i väggen.¹⁰⁴ Offret blev knuffat till marken, där gärningspersonen stampade, sparkade och hoppade på hennes huvud. Gärningspersonen slet även loss ett element från väggen och drämde mot hennes huvud. När offret försökte krypa iväg följde han efter henne och hoppade på hennes rygg.

Det återopade rättsintyget visade ett stort antal skador. Bland annat återfanns två sårskador i huvudet som fick sys, svullnad över tinning och ögonlocken, och blödning på ögats bindhinna och ögonlock. Även över vänster kind, hals och nyckelben återfanns hudavskrapningar och blåmärken. Offret hade blånader och svullnader över stora delar av kroppen.

Tingsrätten anförde att misshandeln var allvarlig, även om skadorna inte var livshotande eller gav bestående men. Misshandeln ansågs särskilt hänsynslös och rå då han använt kraftigt våld mot en liggande person. Händelseförloppet ansågs dock vara kortvarigt, och tingsrätten ansåg att provokation hade varit för handen. Tingsrätten dömde till ansvar för grov misshandel. Hovrätten ansåg inte att provokation föregått misshandeln. I övrigt höll domstolen med tingsrätten, och anförde att även om misshandeln var allvarlig så kunde den inte anses synnerligen grov. Rubriceringen grov misshandel stod fast.

3.4 Kommentarer till rättsfallen

Samtliga sex fall har handlat om grovt våld mot huvudet. I bedömningen har rättsintyget fått spela en stor roll, då domstolarna accepterat bedömningarna utan vidare reflektion. Uppsåtsbedömningarna har skiftat i karaktär, och har fått störst utrymme då offret avlidit av misshandeln.

I Trollhättanfallet görs en jämförelse progressiv bedömning av gärningspersonens likgiltighetsuppsåt inför den dödliga följden. Fallet har emellertid bara citerats vid uppsåtsbedömningar under andra omständigheter. Att ett fortsatt sparkande skulle tyda på uppsåt är inte ett prejudikat som rättstillämpningen tagit till sig – trots användandet av samma uppsåtsgräns.

Karatefallet har en annan karaktär då uppsåtet bestäms enligt en annan uppsåtsform. Omständigheterna som behandlas är dock i stort det samma; gärningspersonernas misstanke om följden, ihop med deras inställning gentemot den. Bedömningen blir mer avskalad när domstolen i ett tidigt skede tillämpar det hypotetiska provet.

I Kungsholmenfallet påbörjar domstolen ett uppsåtsresonemang om likgiltighet. De resonerar om sannolikheten för den dödliga följden, och kommer fram till att den inte är tillräckligt hög för att visa på uppsåt. Sannolikheten är emellertid bara en del av bedömningen, där en mycket hög sannolikhet talar för likgiltighet och en mycket låg sannolikhet i det närmsta utesluter likgiltighet. Domstolen verkar hamna någonstans däremellan. Så

¹⁰⁴ Omständigheter hämtade ur tingsrättsdomen, då det endast är fråga om ett summariskt referat – Mora tingsrätt, mål 895-14. Dom den 26 september 2014.

varför går de inte vidare i sin bedömning utan hoppar direkt till ett hypotetiskt prov?

Gärningspersonerna betedde sig hänsynslöst i sättet de förföljde offret och i numerärt överläge sparkade på honom. De var alla i upprört sinnestillstånd, och hade intresse i gärningen då de sökte hämnd för offrets bråk med den förstnämnda gärningspersonen. Inga omständigheter som annars talar mot likgiltighet har förelegat, som att de vidtagit åtgärder för att följden inte skulle inträffa.

Åklagaren yrkade inte ansvar för mordförsök i återvändarfallet. Det trots de uttalanden som gärningspersonerna fällde innan och under misshandeln, och att misshandeln avbröts endast på grund av att polis dök upp på platsen. Det torde inte vara helt otänkbart att se uppsåt för ett fullbordat dödande, och att det förelåg en fara för att brottet skulle fullbordas, vilken var utesluten endast av en slump. Emellertid diskuteras inte det i domen, utan fullt fokus låg på att testa gränserna för den nya brottsrubriceringen synnerligen grov misshandel.

Även i Åstorpfallet och elementfallet stannar diskussionen på ansvar för de olika misshandelsbrotten. Oprovocerad misshandel, numerärt överläge och våld mot huvudet verkar försvårande. Förmildrande är de uppkomna skadorna och kortare förlopp.

3.5 Rätten i första instans

Till grund för sammanställningen ligger 28 tingsrättsdomar som alla avkunnats under en halvårsperiod och som behandlat sparkar mot huvudet.¹⁰⁵ I inget av fallen har skadorna bedömts som livshotande. I majoriteten av fallen var inte RMV inkopplat – som eventuell medicinsk bevisning användes istället journalutdrag, fotografier eller andra typer av läkarintyg. I samtliga fall där rättsintyg var utfärdat godtogs bedömningen från rättsintyget utan att

¹⁰⁵ Umeå tingsrätt, mål nr B 369-15. Dom den 4 maj 2015; Växjö tingsrätt, mål nr B 454-15. Dom den 22 maj 2015; Västmanlands tingsrätt, mål nr B 1127-14. Dom den 9 juni 2015; Södertörns tingsrätt, mål nr 6375-15. Dom den 11 juni 2015; Gävle tingsrätt, mål nr B 1121-15. Dom den 15 juni 2015; Södertörns tingsrätt, mål nr B 6585-15. Dom den 18 juni 2015; Solna tingsrätt, mål nr B 205-15. Dom den 22 juni 2015; Göteborgs tingsrätt, mål nr B 491-15. Dom den 24 juni 2015; Falu tingsrätt, mål nr B 1030-15. Dom den 24 juni 2015; Luleå tingsrätt, mål nr B 680-15. Dom den 6 juli 2015; Stockholms tingsrätt, mål nr B 15601-14. Dom den 8 juli 2015; Helsingborgs tingsrätt, mål nr B 2527-15. Dom den 20 juli 2015; Malmö tingsrätt, mål nr B 10776-14. Dom den 11 augusti 2015; Uppsala tingsrätt, mål nr B 4122-14. Dom den 24 augusti 2015; Norrköpings tingsrätt, mål nr B 1333-15. Dom den 1 september 2015; Uppsala tingsrätt, mål B 1547-15. Dom den 2 september 2015; Eskilstuna tingsrätt, mål nr B 2130-14. Dom den 4 september 2015; Attunda tingsrätt, mål nr B 7079-14. Dom den 28 september 2015; Södertörns tingsrätt, mål nr B 10173-15. Dom den 29 september 2015; Solna tingsrätt, mål nr B 6688-15. Dom den 2 oktober 2015; Norrköpings tingsrätt, mål nr B 1914-15. Dom den 7 oktober 2015; Södertörns tingsrätt, mål B 7207-15. Dom den 15 oktober 2015; Borås tingsrätt, mål B 439-15. Dom den 21 oktober 2015; Stockholms tingsrätt, mål 7707-15. Dom den 22 oktober 2015; Örebro tingsrätt, mål 751-15. Dom den 23 oktober 2015; Varbergs tingsrätt, mål nr 1259-15. Dom den 27 oktober 2015; Haparanda tingsrätt, mål nr 272-15. Dom den 27 oktober 2015; Umeå tingsrätt, mål nr B 316-14. Dom den 28 oktober 2015.

ifrågasättas. Av domarna går att utläsa att ju allvarligare skadebild, desto större chans att ett rättsintyg inhämtas.

Tre olika rubriceringar förekom: misshandel, grov misshandel och försök till mord.¹⁰⁶

Misshandel var den absolut vanligaste rubriceringen, då det blev utfallet i 19 av de 28 fällande domarna. Den vanligaste situationen var att det var en mot en, ett förhållandevis kort förlopp och relativt lindriga skador. Ibland kunde ömsesidigt våld eller osämja föregått misshandeln. Men även i mer allvarliga fall kunde domen resultera i en misshandelsrubricering. I 10 domar var det fråga om flera gärningspersoner som angrep ett ensamt offer – i 7 av fallen blev utfallet ändå bara misshandel. En vanlig motivering till det var att skadorna var lindriga, eller att det inte gick att bevisa ett stort antal sparkar.

Grov misshandel var den näst vanligaste rubriceringen, med 8 fall av 28. Som tidigare konstaterats i förarbeten och prejudikat bör grov misshandel dömas ut när flera sparkar på en som ligger, men så skedde bara i 3 av 10 fall med numerärt överläge. Andra omständigheter som ledde till att misshandeln klassades som grov var när den utövades mot en närstående, mot en skyddslös person eller när våldet varit av särskilt kraftfull karaktär.

Endast i ett fall dömdes till ansvar för försök till mord. Det var bara i det fallet som så också yrkades från åklagarens håll. I fallet utövades besinningslöst våld mot en närstående, av en gärningsperson som före mötet beväpnat sig och sagt att han skulle slå in huvudet på offret. Enligt rättsläkaren var det bara en slump att livshotande skador inte uppkommit, och tingsrätten fann att gärningspersonen haft erforderligt uppsåt inför brottets fullbordande.

3.6 Sammanfattning

Gällande rätt är måhända inte helt entydig vad gäller sparkar mot huvudet. Några slutsatser går emellertid att urskilja.

När flera personer sparkar på en liggande person *bör* rubriceringen enligt praxis och förarbetsuttalanden som minst bli grov misshandel. I första instans döms dock istället ofta för vanlig misshandel, med hänvisning till lindrig skadebild och kort tidsspänn. Att tillämpa ett försöksbrott tycks inte vara aktuellt om inte väldigt speciella omständigheter spelar in. Från ett åklagarperspektiv är det enklare att bevisa ett fullbordat misshandelsbrott än att lägga energi på att försöka hävda mordförsök. Ofta är det förstaeligt att domen stannar på misshandel – det kan vara fråga om ett vanligt gatubråk som upphör efter att gärningspersonen tycker sig fått utdela den skada hen vill. Många fall manifesterar också en sådan råhet i våldsanvändningen att grov misshandel blir den självklara rubriceringen.

¹⁰⁶ Här ska erinras om att vissa typer av brott fallit utanför uppsatsens syfte. Fall där rubriceringen blivit våld mot tjänsteman enligt 17 kap. 1 § BrB, rån enligt 8 kap. 5 § eller dylikt har alltså aktivt valts bort.

Vid dödlig utgång är det inte säkert att ansvaret blir för mord eller dråp. Grov misshandel i kombination med vållande till annans död, grovt brott, är det säkra alternativet att ta till när det råder tveksamhet inför gärningspersonens dödliga uppsåt. Mycket tyder på att domstolarna ser tillvägagångssättet som något som normalt bara används i slagsmålssituationer – hade uppsåt att döda funnits så hade gärningspersonen tagit till andra medel. Dock går det att fråga sig om inte sparkar mot huvudet är det allvarligaste vapnet en människa kan ta till vid en hastig önskan att beröva någon livet.

Gärningspersonerna i samtliga fall har haft tillfälle att rätta sig efter lagen. Några har haft nödvärnsinvändningar men utan framgång, då det ofta handlar om aktivt uppsökande av en våldsam situation. Vad har då domstolarna ställt för krav på gärningspersonerna? Kraven framstår som lågt ställda, vilket illustreras särskilt i karatefallet då gärningspersonerna konstaterats ha god kännedom om riskerna vid våld mot huvudet i och med sitt kampsportsengagemang.

4 Skador och dödlighet

Vi lämnar de juridiska bedömningarna för ett tag och går över till den rättsmedicinska dimensionen. Kapitlet behandlar bedömningen om livsfara, skador från våld mot huvudet, vilka bedömningar som är svårare samt hur våldet utvecklats och avslutas sedermera med en sammanfattning.

4.1 Livsfara

En av de viktigaste bedömningarna i rättsintyget är huruvida skadorna varit livshotande. En gärning kan ha medfört livsfara för ett offer, men utan att skada uppkommit, exempelvis om någon skjuter mot huvudet men missar. Sådana bedömningar om en situation är en fråga för rätten. Läkarens bedömning tar istället sikte på de rent fysiologiskt tänkbara konsekvenserna av våldet.¹⁰⁷

Bedömningen utgår från vad som hade hänt om offret inte fått vård.¹⁰⁸ Vid akuta livshotande tillstånd som kräver omedelbara åtgärder är bedömningen enkel. Desto svårare blir det vid bedömningen av en potentiellt livshotande skada, det vill säga om skadan medför en beaktansvärd risk att livshotande vid en senare punkt kan utvecklas. Normalt sätts vårdåtgärder som antibiotika eller blodtransfusion in, även om skadan kanske hade läkt på egen hand utan att infektion eller livshotande blodförlust uppstått. Då läkare som tur är inte chansar när det gäller patienternas hälsa, får bedömningen om huruvida skadan varit livshotande karaktären av en kvalificerad gissning.¹⁰⁹

Enligt rättsläkare Peter Krantz är bedömningen ännu svårare vid sparkar mot huvudet, än vid exempelvis vid knivstick.¹¹⁰ Inte bara blödningar ska tas hänsyn till, utan även svårbedömda faktorer som stötskador i hjärnan. Krantz menar att resonemanget blir tämligen teoretiskt.

4.2 Möjliga skador

Sparkar mot huvudet brukar innebära det som brukar definieras som för trubbigt våld, och mot det är huvudet inte är särskilt motståndskraftigt. Efter trubbigt våld uppkommer vanligtvis inre blödningar, vilka visar sig som blåmärken och *petekier* (små, röda prickar). Våldet kan även resultera i hudavskrapningar, där huden antingen skadats eller helt skrapats av. Orsakas skadorna efter döden syns inga blödningar i vävnaden, då det är pulsslagen som får blodet från kärlen att sprida sig i omgivande vävnad. Det går också

¹⁰⁷ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 187.

¹⁰⁸ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 186; bedömningen är densamma i hela Norden, jfr Karlsson, Thore (2006). ”Skarpt våld”. I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber, sida 85.

¹⁰⁹ *Rättsmedicin i teori och praktik*, sida 188 f.

¹¹⁰ Intervju 2015-12-14 med Peter Krantz, verksam vid RMV i Lund.

att se ifall hudavskrapningar skett efter döden, då det varken uppstått inflammatoriska förändringar eller sårskorpa.¹¹¹

Knytnävsslag hör också till typen trubbigt våld. Rent allmänt är det mer kraft i sparkar och våldet innebär därför en större risk. De främsta synliga skillnaderna i uppkomstsätten av skadorna är att sparkar ofta leder till hudavskrapningar och krossår, enligt Krantz.

Krossår innebär att huden brustit, och såret har trasiga och oregelbundna kanter. Krossår på tunn hud som ligger nära ben kan likna ett stick- eller skärsår. Ofta uppkommer krossår vid våld mot panna eller ögonbryn.¹¹²

Det är vanligt att det uppstår blödningar runt ögonen vid trubbigt våld, liksom krossår i panna, runt munnen och på kinder. Benbrott kan lätt ske i näsa och käkar, och tänder kan slås ut. Krosskador uppstår även lätt i hårbotten på offret. Skallfrakturer på grund av sparkar mot huvudet innebär att skallbenet spricker, och benfragment kan pressas in mot hjärnan. När våld leder till skallfrakturer är skadorna ofta livshotande.¹¹³

Blödningar kan uppstå mellan skallbenet och hårda hjärnhinnan (*epiduralhematom*), under den hårda hjärnhinnan (*subduralhematom*) och blödningar i hjärnans mjuka hjärnhinnor (*traumatisk subaraknoidalblödning*). Epiduralhematom och subduralhematom orsakas ofta av skallfraktur där blodkärl slitits sönder, och medför stor risk för döden. Traumatisk subaraknoidalblödning kan ha en något bättre prognos, beroende på vart våldet träffar.¹¹⁴

Vid rena traumatiska hjärnskador kan hjärnytan förbli intakt (då uppstår normalt *kontusionsblödningar*) eller bli söndertrasad (*laceration*). Vid stora lacerationer där hjärnvävnad förloras dör offret omedelbart.¹¹⁵ Andra dödsorsaker vid trubbigt våld mot huvud kan vara tilltäppning av luftvägarna genom blod eller föremål som lossnade tänder, infektioner, och *embolier* (proppar) av blod, fett eller luft.¹¹⁶

Krantz menar att de vanligaste skadorna bland de offer som dör av sparkar mot huvudet framförallt är stötskador. Frakturer kan förekomma, men då oftast linjära frakturer. Hinnblödningar är vanliga. Den specifika blödningen subaraknoidalblödning är mindre vanligt, och förekommer främst då våldet träffat mellandelen av huvudet, i öronhöjd ungefär. Krantz anser att det allvarligaste i sammanhanget är oftast en förskjutning av hjärnan i huvudet.

¹¹¹ Bayer Kristensen, Ingrid (2006). ”Trubbigt våld”. I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber (i fortsättningen: *Trubbigt våld*), sida 68 f.

¹¹² *Trubbigt våld*, sida 70.

¹¹³ *Trubbigt våld*, sida 72.

¹¹⁴ *Trubbigt våld*, sida 73 ff.

¹¹⁵ *Trubbigt våld*, sida 76.

¹¹⁶ *Trubbigt våld*, sida 78.

Bland de som överlever är det vanligare med frakturer i ansiktsskelettet, berättar Krantz.

4.3 Bedömningssvårigheter

Förutom svårigheterna att bedöma huruvida skadan varit livsfarlig medför våldstypen en rad andra utmaningar, menar Krantz. Det är mycket svårt att fastställa antalet sparkar, vilket juristerna ofta frågar efter. Krantz framhåller dock att det ju räcker med en spark, om den är välriktad. Har det varit flera sparkar har ofta den som sparkat just sparkat där hen kommer åt, i ett närmast okontrollerat förlopp. Även att göra en bredare uppskattning av antalet sparkar är för en rättsläkare mycket svårt i ett sådant läge.

Att bedöma den generella dödligheten av sparkvåldet är omöjligt. Det går inte att säga hur många som sparkas i huvudet, då inte alla söker vård eller anmäler ett brott. Därmed går det inte att säga hur stor andel de allvarliga fallen utgör av den totala mängden. Rättsläkaren har helt enkelt inte den överblick av den sammanlagda skadefrekvensen som krävs för att kunna göra ett sådant uttalande.

Krantz är dock positivt inställd till hur jurister uppfattar själva skadorna. Han menar att det kan vara för att skadorna och effekterna är logiska och därmed lättare att ta till sig. Det handlar om stor kraft, stora deformationer och hjärnskador, vilket är svårt att bortförklara eller blanda ihop med något annat.

4.4 Våldsutvecklingen ur ett rättsmedicinskt perspektiv

Enligt Krantz, så har mordet skiftat i karaktär under hans yrkesliv. Förr i tiden var det vanligare med en alkoholist som hade ihjäl en annan alkoholist. Nu för tiden är det vanligare med rena avrättningar, där skjutvapen används. Sparkar mot huvudet menar han förekommer i större utsträckning nu för tiden, och det syns främst bland unga män. Våldet är enligt Krantz ihop med knytnävsslag det grövsta som går att ta till obehäpnad. Stryptag kan också vara farligt, men är inte vanligt inom målgruppen unga män. Stryptag är något män tar på kvinnor för att skrämja och kontrollera dem, framhåller Krantz.

Krantz menar att asiatisk kampsport har haft stort inflytande på våldskulturen i Sverige. Sparkar har gått från att vara något fejt till något fint, sparkar som våldsmetod har legitimerats. De ädlare sidorna av kampsporten, som disciplin och kontroll, är inte vad som tilltalar de som Krantz beskriver som idrottens "svans". Svansen består av de som attraheras till kampsporten av fel anledningar, och inte tar till sig av filosofin och det restriktiva förhållningssättet. Istället brukar intresset falna efter att de lärt sig hur de kan skada någon.

Krantz föreslår också att filmer och serier kan ha en inverkan på våldsverkarnas uppfattning av våldets allvarighet. När karaktärerna tar emot

grovt våld men ändå reser sig upp som om ingenting hänt, så kan det leda till ett missförstånd om farligheten. Speciellt om det är tittarnas primära kunskapskälla. Krantz tror att många unga män inte är klara över riskerna som våldet innebär.

4.5 Sammanfattning

Det ömtåliga huvudet kan skadas på många sätt av sparkar, då det kan leda till allt från blåmärken till skallfrakturer och blödningar inne i hjärnan. Många av skadorna kan leda till döden. Hur stor risk det är att döden inträffar är emellertid omöjligt att säga, då det inte finns någon samlad kunskap om hur många som totalt sparkas och vilka skadorna är. Sparkskador är dock oftast allvarliga, då det är en stor kraft som möter en känslig kroppsdel.

Rättsläkaren ska på överlevarna avgöra om skadorna hade lett till döden, vilket är särskilt svårt vid våld mot huvudet. Ofta ombeds rättsläkaren uttala sig om antalet sparkar, något som också är mycket svårt.

Våldstypen uppfattas ha blivit vanligare, vilket märks särskilt bland unga män. Sparkar har blivit en mer accepterad våldsmetod, något som möjligtvis kan ha att göra med den asiatiska kampsportens popularitet.

5 Insikt om faran

Vi skiftar nu fokus, från kropp till sinne. Inom socialpsykologin är det vanligt att mäta människors attityder inför vissa fenomen. Inom straffrätten är det dock den individuella attityden vid gärningstillfället som är det avgörande för straffansvar. En kartläggning av allmänna attityder kan därför på intet sätt ersätta en individuell uppsåtsbedömning.¹¹⁷ Undersökningen har snarare ämnat utreda hur de i brottsstatistiken överrepresenterade unga männen reflekterar kring riskinsikt och attityd i våldssituationer, i syfte att ge domstolarna en fingervisning om vart utgångspunkten i bedömningarna bör ligga.

I kapitlet gås igenom hur undersökningen genomförts och utformats, vilka resultaten blev och till sist följer en sammanfattning.

5.1 Enkätens genomförande

För att undersöka riskinsikt och attityder har en enkätundersökning genomförts. De som medverkat i undersökningen har varit 173 manliga studerande vid gymnasieskolor i Lund och Malmö, i åldrarna 15-20 år.¹¹⁸ Medverkande skolor har varit Bladins gymnasium i Malmö, Byggymnasiet i Malmö, Fria Läroverken i Malmö, Lars-Erik Larssongymnasiet i Lund, Peabgymnasiet i Malmö och Thoren Innovation School i Lund. En övervägande majoritet respondenter har varit mellan 16 och 18 år. Endast ett fåtal har varit 15, 19 och 20, varför det inte går att dra några säkra slutsatser om huruvida det finns några skillnader mellan åldersgrupperna. I båda enkäterna var 16-åringarna genomgående strängare i sina bedömningar, men utan större datamängder kan någon särskild betydelse inte fästas vid trenden.

Enkäterna delades ut i pappersform till eleverna i samband med undervisning, för att uppnå högsta möjliga svarsfrekvens. Varannan enkät som delades ut var med jämförande frågor om skott mot person för att säkerställa spridning även inom klasserna. Eleverna fick ingen information om syftet med undersökningen före medverkandet, utöver att undersökningen behandlade vissa typer av våldsbrott, för att undvika att svaren påverkades. Efter undersökningstillfällena har enkäterna kodats och sammanställts i tabellform.¹¹⁹

5.2 Frågornas utformning

I frågorna har respondenterna fått ta ställning till en gärningspersons agerande i en kort fiktiv gärningsbeskrivning. Det beskrivna scenariot och frågeställningarna har varit kortfattade, i syfte att låta respondentens egen

¹¹⁷ *Kan man bevisa en attityd?* Sida 656.

¹¹⁸ Angående urval, se kapitel 1.4.2 Enkätundersökningen.

¹¹⁹ Tabellerna finns tillgängliga i digitalt format vid intresse.

fantasi och fördomar fylla ut historien för att därmed komma närmre hur respondenten själv hade tänkt och känt i situationen. I undersökningen får gärningspersonen därmed dömas av sina likar, något som är djupt rotat i svensk rättstradition och anses bidra till både rättssäkerhet och verklighetsförankring i avgörandena.¹²⁰ Vid efterföljande diskussioner med ett antal respondenter har framkommit att båda personerna i gärningsbeskrivningen antagits vara män.

Svaren på frågorna är satta för att motsvara de graderingar som används i domstolen vid bedömningar om riskinsikt och attityd. Som framkommit i kapitel 2 krävs normalt för likgiltighetsuppsåt att sannolikheten för en dödlig utgång är *avsevärd*, och uppsåt förutsätts när sannolikheten är *mycket hög*. När sannolikheten är *praktiskt taget säker* kan insiktsuppsåt föreligga. Attityden inför dödlig utgång ska som lägst vara *neutral*.

För att underlätta förståelsen för redovisningen av enkätsvaren rekommenderas läsaren att först läsa igenom enkätformulären i bilaga A.

5.3 Om våld mot huvudet

Den första hälften av respondenterna inleda med en riskbedömning gällande sparkar mot huvudet, se figur 1. Riskbedömningen var huruvida offret som blev sparkat i huvudet upprepade gånger kunde dö. Enkätsvaret visar på en mycket stor medvetenhet om riskerna med våldet. Hela 94 % av de tillfrågade anser att det finns som minst en *avsevärd risk* för att offret dör. Det med råge populäraste alternativet var att en *mycket hög sannolikhet* förelåg – 67 % valde alternativet.

Fig. 1

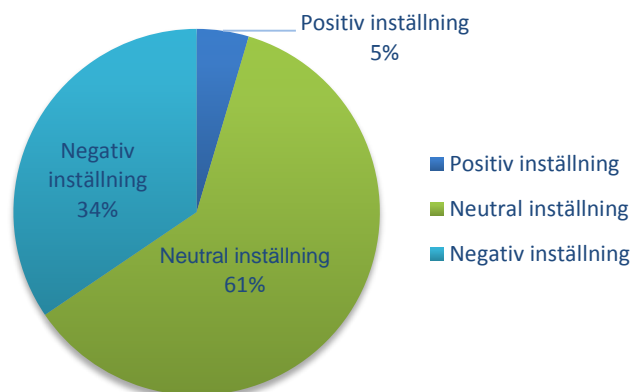
Respondenterna fick därefter ta ställning till gärningspersonens attityd inför att offret kunde dö, se figur 2. Majoriteten, 61 %, var angav att gärningspersonen hade en neutral inställning inför att offret kunde dö. Men över en tredjedel, 34 %, angav att de trodde att gärningspersonen var negativt

¹²⁰ SOU 2013:49 *Nämndemannauppdraget*, sida 116 samt 120 f.

inställd inför följden och därmed inte godtog att offret kunde dö. Respondenterna var alltså mer övertygade om gärningspersonens riskinsikt än hens attityd.

Fig. 2

Attityd, sparkar mot huvudet

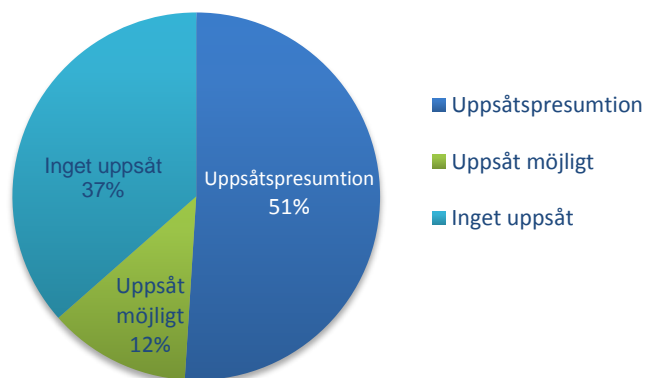

Som bekant behöver både riskinsikt och attityd vara uppfyllda för att ett uppsåt ska kunna sägas föreligga. Så hur många av respondenterna ansåg att förutsättningarna för uppsåt förelåg?

För att undersöka det kartlades de specifika svarskombinationerna för varje enkät. En kombination av hög riskinsikt (*mycket hög sannolikhet* eller *praktiskt taget säkert*) ihop med erforderlig attityd (*neutral inställning* eller *positiv inställning*) ger en uppsåtspresumtion. En kombination av riskinsikt (*avsevärd risk*) ihop med erforderlig attityd (*neutral inställning* eller *positiv inställning*) resulterar i att uppsåt är möjligt, men troligtvis behöver andra omständigheter räknas in för att bevisa det. Andra svarskombinationer leder till att uppsåt inte kan sägas föreligga enligt respondenten.

Fig. 3

Utrymme för uppsåt, sparkar mot huvudet

Strax över hälften, 51 %, gav en sådan svarskombination att en uppsåtspresumtion hade följt, se figur 3. Ytterligare 12 % svarade på sådant

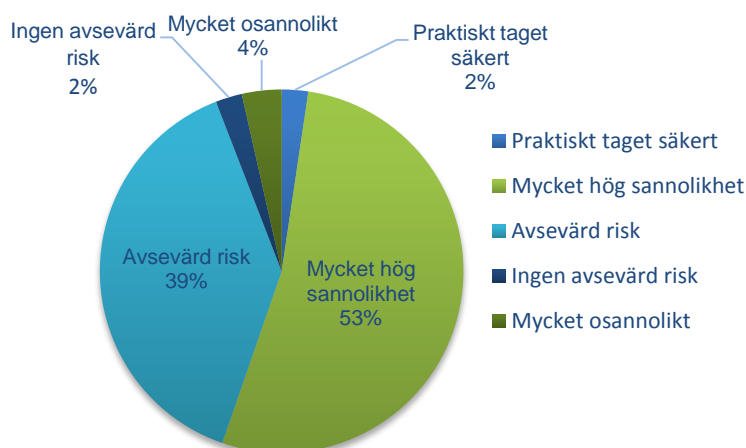
sätt att det hade gått att argumentera för uppsåt med hjälp av andra omständigheter. 37 % av respondenterna gav svarscombinationer som inte hade kunnat innebära uppsåt.

5.4 Om våld mot huvudet i relation till skott mot person

Den andra hälften av respondenterna fick börja med riskbedömning angående en gärningsbeskrivning innefattande skott mot person, se figur 4. Liksom vid den ovan nämnda enkäten blev riskinsikten 94 %, med den tydliga skillnaden att en stor andel valde alternativet *avsevärd risk* och inte *mycket hög sannolikhet*.

Fig. 4

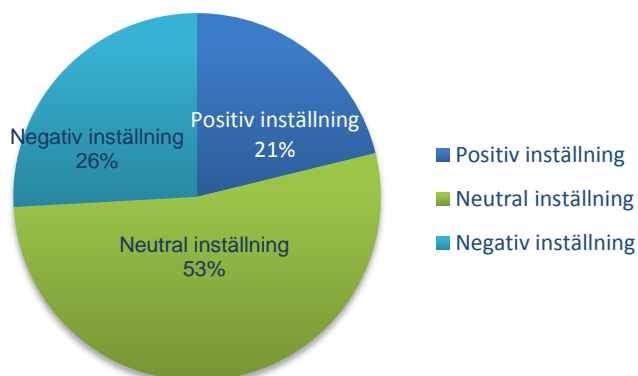
Riskinsikt, skott mot person

Den skjutande gärningspersonens attityd bedömdes hårt, se figur 5. Nästan 3 av 4 respondenter, 74 %, värderar inställningen som *neutral* eller *positiv*.

Fig. 5

Attityd, skott mot person

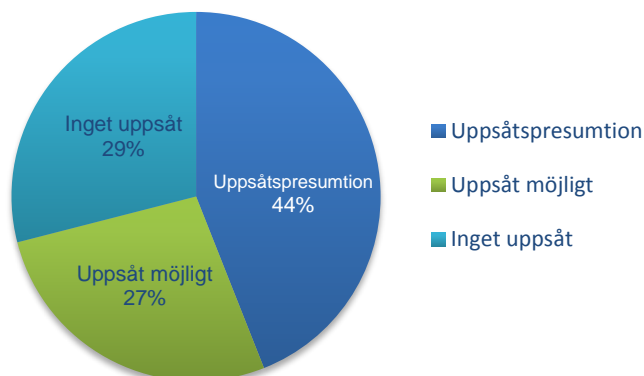

Vid en granskning av svarscombinationerna i de enskilda enkäterna, kan konstateras att 44 % av respondenternas svar skulle innebära en

uppsåtspresumtion, se figur 6. I 27 % av enkätsvaren hade uppsåt varit möjligt, och i 28 % hade inget uppsåt kunnat fastställas.

Fig. 6

Utrymme för uppsåt, skott mot person

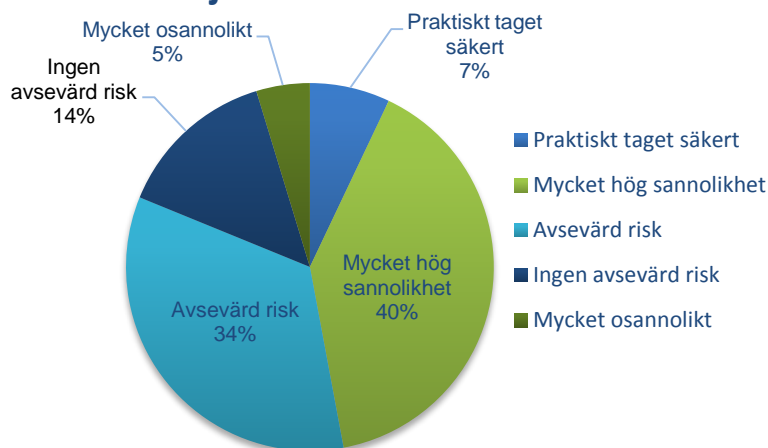

Med svaren om skott mot person sammanställda, ska resultaten från enkätens andra del presenteras. Respondenterna har här svarat på frågeställningarna om våld mot huvudet, efter att ha tagit ställning till frågorna om skott mot person.

I frågan om riskbedömningen blir svaren mer spridda än vid skottfrågorna, se figur 7. Riskmedveten är fortfarande hög – 81 % anger att det finns en *avsevärd risk* eller mer. Det är dock mindre än hälften som anser att risken för en dödlig utgång är *praktiskt taget säker* eller *mycket hög*.

Fig. 7

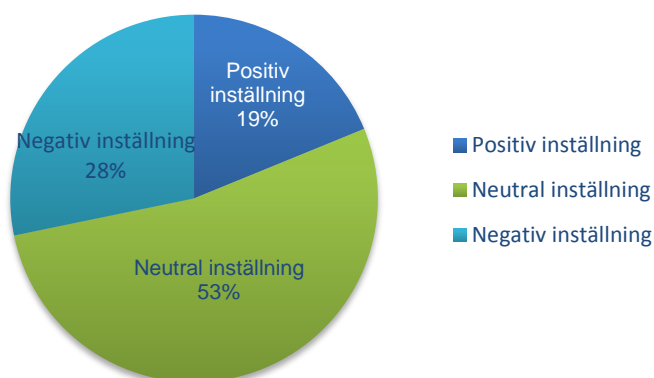
Riskinsikt, sparkar mot huvudet vid jämförelse

När respondenterna sedan bedömer gärningspersonens attityd anser majoriteten, 53 %, att hen har en *neutral inställning* inför dödsrisken, se figur 8. 28 % anser dock att inställningen är *negativ*, och att gärningspersonen alltså inte accepterar att offret kan dö.

Fig. 8

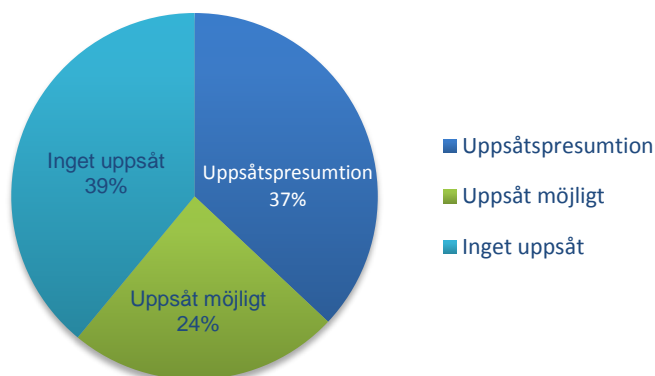
Attityd, sparkar mot huvudet vid jämförelse

Svarskombinationerna i de enskilda enkätsvaren ger för handen att inget uppsåt skulle kunna sägas föreligga enligt hela 39 %, se figur 9. Fortfarande går det att argumentera för uppsåt enligt många av svarskombinationerna, men andelen där uppsåt presumeras är i sammanhanget blygsam.

Fig. 9

Utrymme för uppsåt, sparkar mot huvudet vid jämförelse

5.5 Sammanfattning

Det finns en utbredd riskinsikt bland målgruppen. 94 % av respondenterna identifierar som minst en avsevärd risk för att ett offer för sparkvåld mot huvudet kan dö. De allra flesta anser att sannolikheten för döden är mycket hög.

Vid en jämförelse med skott mot person, så anses inte sparkarna vara lika farliga. Riskinsikten sjunker då från 94 % till 81 %. Andelen svarskombinationer som motsvarar kriterierna för uppsåtspresumtion sjunker också de, från 51 % till 37 %.

I Kungsholmenfallet resonerade rätten att sparkar mot huvudet är farligt, men inte lika farligt som att använda vapen mot någon. Med resultaten från undersökningen i åtanke, kan ett sådant resonemang påverka den slutliga bedömningen kanske mer än vad rätten inser.

Enligt konformitetsprincipen ska bara den som kunnat rätta sig efter lagen straffas om hen bryter mot den. Resultatet av undersökningen antyder att de allra flesta har förståelse för farorna, och har därför den mentala förmåga som krävs för att ansvar ska kunna utkrävas.

Med resultaten presenterade, är det dags att avrunda avhandlingen och gå över till den avslutande analysdelen.

6 Analys

Uppsatsen är skriven med syfte att skapa en juridiskt relevant helhetsbild vid sparkar mot huvudet.

Vad går att säga om gällande rätt vid sparkar mot huvudet? I dagsläget syns ingen direkt särbehandling av våldformen. Precis som annat våld rör sig sparkar mot huvudet i gränslandet mellan misshandel och mord. Även om sparkarna i sig inte tillmäts någon uttalad betydelse, anses det ofta försvårande att gärningspersonen eller gärningspersonerna gett sig på någon som ligger ner, och därmed är försvarslös. Numerärt överläge ska också verka skärpande, även om så inte varit fallet i många domar. Att våldet varit provocerat, relation mellan offer och gärningsperson, samt visad råhet får stor betydelse för rubriceringsfrågan. Rättsintygen, om sådana finns, blir viktiga bevismedel i processerna. Domarna inkorporerar utlåtandena i sina bedömningar utan synlig eftertanke.

Att kritiskt granska rättsintygen behöver inte på något sätt innebära ett ifrågasättande av rättsläkarens kompetens. Det som behövs är analys och perspektiv. Vad säger intyget, egentligen? Vad utesluts, vad bekräftas, vad återstår för domstolen att ta ställning till? Låt mig ta ett exempel. I rättsintygen ska rättsläkaren ta ställning till huruvida skadorna varit livshotande. Bedömningen ska göras enligt ett rent medicinskt perspektiv, för att utröna om det förelegat beaktansvärd fara för offrets liv om inte behandling satts in. I domarna går det ofta att se när domstolen diskuterar förmildrande omständigheter att offrets liv inte varit i fara, med en hänvisning till den rättsmedicinska undersökningen. Har domstolen relevant kunskap om hur svår den bedömningen är att göra för rättsläkaren? Vet de vilken definition läkarna går efter? Tänker de på att gärningen kan ha varit livsfarlig, även om livshotande skador inte uppkommit?

Hur farligt är egentligen sparkar mot huvudet? En omöjlig fråga att svara på med sannolikhetsbedömningar och procent. Vad som går att säga är att sparkar är bland det kraftigaste våld en obehäpnad människa kan ta till, och huvudet saknar motståndskraft mot kraftigt våld. Frakturer, blödningar och stötskador kan snabbt leda till döden. Våld kring andningsorganen mun och näsa kan innebära kvävning. En enda spark kan döda.

Vad går att säga om kännedomen av dessa risker? Unga män är överrepresenterade i våldskategorin. Finns kännedomen även bland dem, torde en lika god kännedom finnas i resten av befolkningen. Med den utgångspunkten har jag genomfört en enkätundersökning bland ett stickprov av befolkningsgruppen unga män. Resultatet visar att vid en spontan uppskattning av våldets farlighet så anser 94 % av respondenterna att det finns som minst en avsevärd risk för att offret kan dö av sparkar mot huvudet.

Kan domstolarna döma till mordförsök vid sparkar mot huvudet i större utsträckning än vad som sker idag? Min huvudfråga är formulerad för de fall där offret överlever. Självklart är det även relevant att se om det går att döma till mord i större utsträckning än vad som sker idag, i de fall där offret dött.

Som förhoppningsvis framgått i avhandlingen är det vid uppsåtsbedömningen de flesta problem uppstår. I de fall där offret överlever är det svårt att bevisa att gärningspersonen haft uppsåt för något mer än det som inträffat. När offret har dött blir försvarslinjen att uppsåtet bara innefattar misshandel, inte det dödliga utfallet. Den lägsta formen av uppsåt, likgiltighetsuppsåt, är också den svåraste att tillämpa. Gärningspersonen behöver ha insett risken för döden, och inte sett det som ett skäl att avstå från handlandet. I praktiken ska det bevisas att gärningspersonen insett att det funnits en avsevärd risk – allra helst en mycket hög risk då det föranleder en uppsåtspresumtion enligt Åklagarmyndigheten – och att gärningspersonen varit som lägst neutralt inställd till döden. Hur svårt kan det vara? Mycket svårt, visar det sig. Riktlinjer har pekats ut i praxis, men det mest använda hjälpmedlet i uppsåtsprövningen vid sparkvåldsfällen är det hypotetiska provet.

Det är lätt att vara efterklok. Att i efterhand se konsekvenserna med alla omständigheter framför sig och konstatera vad som blivit fel, att en borde agerat annorlunda. Ånger och eftertanke må vara nyttigt för den personliga utvecklingen, men hör efterklokhet hemma i rättssalen? Min mening är nämligen att det hypotetiska provet inte är den magiska uppsåtsnyckeln, utan en bekväm utväg att ta till för den som inte räds att spekulera. Det hypotetiska provet – det vill säga att testa huruvida den tilltalade hade handlat även om hen varit säker på följdens förverkligande – är just en efterhandskonstruktion. Har den tilltalade visat ånger syns i många fall det som bevis för att det hypotetiska provet inte är uppfyllt, vilket kan ses i exempelvis karatefallet. Låt säga att personen i efterhand har kommit fram till att handlandet inte var särskilt lyckat och skulle inte göra det om situationen uppstod nu. Men vad säger det om vad som försiggick i huvudet på personen vid gärningstillfället? Det hypotetiska provet *ska* användas utifrån omständigheterna vid gärningstillfället, men det är sällan så görs i tillämpningen.

Om det krävs att personen skulle genomföra gärningen även om hen var *säker* på att döden skulle inträffa, verkar det underligt att överhuvudtaget skilja på likgiltighetsuppsåt och insiktsuppsåt. Insiktsuppsåt är som bekant när gärningspersonen är praktiskt taget säker på att följden ska inträffa av handlandet. *Praktiskt taget säker*, en lägre säkerhet än helt säker, låt vara med små marginaler. Skulle inte insiktsuppsåt vara en högre form av uppsåt än likgiltighetsuppsåt?

Som tur är finns det mer att gå på än det hypotetiska provet. En insedd mycket hög sannolikhet, hänsynslöst beteende, upprörd sinnesstämning och gärningspersonens intresse i gärningen talar samtliga för ett likgiltighetsuppsåt. Emot talar gärningspersonens intresse i gärningen återigen, att risken inte är avsevärd, att gärningspersonen förlitat sig på att följden inte ska inträda, att hen vidtagit åtgärder för att förhindra följden. Då

riktlinjerna kom 2004 har de inte varit aktuella att ta upp i alla av de presenterade rättsfallen. Även i fall efter 2004 är det glest mellan fallen som prövar uppsåtet enligt riktlinjerna, vilket leder oss till Kungsholmenfallet.

Som nämnts i avhandlingen stannar domstolen tidigt i sin uppsåtsbedömning. De konstaterar att en mycket hög sannolikhet inte föreligger, vilket de grundar på *en* rättsläkares utlåtande om att *hon* inte upplevt så många dödsfall av den typen av skador de senaste 10 åren. Vad säger det egentligen? Det säger knappast något om vad *gärningspersonerna* insåg om offrets risk att dö, när de stod runt om honom där han låg på marken och gång på gång fick ta emot hårda sparkar mot sitt oskyddade huvud. Domstolen själv anför att gärningspersonerna måste insett att det fanns en beaktansvärd risk. Men, domstolen hoppar direkt sedan till det hypotetiska provet och anför att det inte är uteslutet att de avstått från sparkarna om de vetat att offret skulle dö. Hur de motiverar det uttalandet framgår inte av domen.

Vad som också är ovisst är varför åklagaren inte yrkade på mordförsök i återvändarfallet. Det som tydligast pekar på att det varit möjligt är det faktum att gärningspersonerna uttalat önsknings om att beröva offret livet, haft ett mycket rätt tillvägagångssätt och avbrutit misshandeln endast på grund av polisens närvaro. I mina ögon är det ett oavslutat försök till mord, där en konkret fara för brottets fullbordande förelegat och uppsåt inför det torde gå att bevisa utan större bekymmer. Istället för en vägledande försöksdom fick vi bekräftat att det är mycket svårt att nå upp till synnerligen grov misshandel.

För att återgå till huvudfrågan – kan domstolarna döma för mordförsök i större utsträckning än vad som sker idag? Jag anser, med utredningen i ryggen, att det finns utrymme för det. Uppsåtsbedömningarna i många misshandelsfall är slarviga och ofullständiga. Att bruka riktlinjer med försiktighet är inte synonymt med att inte beakta dem över huvud taget. Den bild materialet byggt upp visar att många rättsfall uppvisar de objektiva omständigheter i form av våldsamhet och hänsynslöshet som krävs för att kunna pröva rubriceringarna försök till mord respektive mordförsök. Därtill är det mycket lätt hänt att skadorna blir omedelbart livshotande. Empiriskt material pekar på att även de som är statistiskt mest benägna att begå gärningarna överlag har en stor förståelse för farorna. En generell öppning för att döma för mordförsök respektive mord i större utsträckning tycks därmed vara möjlig. Vad som ska till är givetvis en bedömning av omständigheterna i de enskilda fallen.

Då bevisvärderingen är fri är det svårt att med säkerhet konstatera att en domstol dömt ”fel”. Frustrerande nog för oss som inte var med i rättssalen lyckas domstolarna sällan förmedla vad de anser har bevisat vad, trots skyldigheten att redogöra för detta i domskälen. Var det vittnesmålen som övertygade, sättet gärningspersonen hängde med huvudet, eller kanske försvarsadvokatens efternamn? Hur vet den som ska granska domen, när slutsatserna inte motiveras?

I Kungsholmenfallet, återvändarfallet och karatefallet jag svårt att se att domstolen gjort sitt yttersta i sina bedömningsprocesser. I karatefallet tar domstolen till det hypotetiska provet efter att ha konstaterat en riskinsikt, och utesluter uppsåt för döden precis som i Kungsholmenfallet. Gärningspersonen som utdelat de två dödliga sparkarna var kampsportskunnig, och var väl medveten om faran med sparkarna. Historien stämmer väl överens med rättsläkare Peter Krantz teori om sparkvåldets nyvunna legitimitet genom introduceringen av den asiatiska kampsporten. Hur går det att säga att en gärningsperson är medveten om en risk för att personen kan dö, men att det *inte* är bevisat att personen inte ser det som ett skäl att avstå handlandet, när personen faktiskt handlat?

Frågan blir hur lite vi förväntar oss av människors förnuft och förstånd. Hur dum får man så att säga bli? Konformitetsprincipen har betydelse för många rättsregler i vårt system, bland annat straffbarhetsåldern som är lagd på 15 år. Efter det räknar vi med att personer förstår vad de gör och vad konsekvenserna blir. Vi räknar med att alla kan "bete sig som folk" och är införstådda med vad som händer om de bryter mot lagen. Någonstans måste gränsen gå för när det inte längre går att bortförklara gärningar med oförstånd. Någonstans måste det glida över i mentalt handikapp, eller annat tillkortakommande.

Det går dock inte att komma ifrån att distinktionen mellan uppsåt och oaktsamhet *är* viktig. Det är värre att döda någon med vett och vilja än att råka göra det. Och det är självklart att bedömningarna blir svåra vid hastiga händelseförlopp, när humöret slagit över på en sekund. Hur ska vi hantera att gärningspersonen över huvud taget inte tänker på vad hen gör? Enligt riktlinjerna från 2004 talar ju upprörd sinnesstämning faktiskt för uppsåt. Likaså gärningspersonens intresse i saken, vilket torde föreligga om gärningspersonen är väldigt arg på offret. Knäckfrågan blir nästan hur gärningspersonen hade reagerat om någon på platsen hade ropat att offret kunde dö av misshandeln. Skulle gärningspersonen förskräckt dra sig undan eller hade svaret blivit en obscen gest?

På läkarutbildningen uppmuntras eleverna söka sig till det mest självklara svaret. Hör du hovslag – tänk häst, inte zebra, heter det. Min poäng är att *en visad riskinsikt säger mycket om uppsåtet*. Att personen trots insikt har handlat, menar jag de facto visar att risken för följderna inte är ett skäl för personen att avstå från handlandet. Min personliga åsikt är därmed att vid visad riskinsikt bör likgiltig attityd presumeras då det ligger i linje med handlandet, och är den mest logiska slutsatsen. Är det så att personen ändå inte menat att följderna skulle inträffa bör detta motiveras särskilt.

Jag menar inte att dödligt uppsåt måste finnas i varje fall av sparkar mot huvudet. Det måste inte heller finnas i alla fall där riskinsikt finns. Det jag menar är att domstolen måste börja sin bedömning i någon ände. Istället för att inte börja någonstans och tillämpa det bekväma hypotetiska provet för att kunna släppa målet, så går det att börja med att undersöka riskinsikten och

arbeta sig framåt med utgångspunkt i vad som är logiskt, med ett öppet sinne för invändningar och förklaringar om att det kan stå till på ett annat sätt.

Som det ser ut idag är domstolarna ganska långt från det. I ena änden syns domar där gärningspersoner fälls med av bristande likgiltighetsresonemang som mest liknar medveten oaktsamhet. I andra änden har vi domar där gärningspersoner frias på grund av bristande likgiltighetsresonemang där domaren hellre tar det hypotetiska provet än tänker till.

Det mest otacksamma med bedömningsprocessen är att vi aldrig på riktigt får veta vad som pågår i huvudet på en skallsparkare. Det är bara gärningspersonen som sitter på facit. Bland det viktigaste i hela straffrätten, uppsåtet, är något som vi i ärlighetens namn bara gissar oss till baserat på vad vi tror oss veta om människan. Troligt är att vi jurister låter vårt bondförnuft spela in långt mer än vi är bekväma att medge. Att uppsåt anses bevisat bortom allt rimligt tvivel är då tänkvärt. Min poäng är inte att det är lönlöst att försöka fastställa uppsåt, vad jag efterlyser är transparens i resonemangen och ett ärligt tillkännagivande av när förnuftsbedömningar fått spela in.

Bilaga A

Om gatuvåldet

Om våld mot huvudet

Charlie och Kim börjar bråka och knuffas utanför en festlokal. Charlie lyckas knuffa ner Kim på marken och sparkar upprepade gånger mot Kims huvud. Kim ligger kvar på marken och Charlie går från platsen.

1. Hur sannolikt tror du det är att Kim dör av sparkarna mot huvudet?

- Praktiskt taget säkert
- Mycket hög sannolikhet
- Avsevärd risk
- Ingen avsevärd risk
- Mycket osannolikt

2. Vilken inställning tror du Charlie har inför att Kim kan dö?

- Positiv inställning
(accepterar att Kim dör)
- Neutral inställning
(bryr sig inte om Kim dör eller ej)
- Negativ inställning
(accepterar inte att Kim kan dö)

Om dig

Hur gammal är du?

- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

Om gatuvåldet

Om skott mot person

Charlie och Kim börjar bråka och knuffas utanför en festlokal. Charlie tar fram en pistol och skjuter ett skott mot Kim, och Charlie lämnar sedan platsen.

1. Hur sannolikt tror du det är att Kim dör av att Charlie skjuter mot Kim?

- Praktiskt taget säkert
- Mycket hög sannolikhet
- Avsevärd risk
- Ingen avsevärd risk
- Mycket osannolikt

2. Vilken inställning tror du Charlie har inför att Kim kan dö?

- Positiv inställning
(accepterar att Kim dör)
- Neutral inställning
(bryr sig inte om Kim dör eller ej)
- Negativ inställning
(accepterar inte att Kim kan dö)

Om våld mot huvudet

Charlie och Kim börjar bråka och knuffas utanför en festlokal. Charlie lyckas knuffa ner Kim på marken och sparkar upprepade gånger mot Kims huvud. Kim ligger kvar på marken och Charlie går från platsen.

1. Hur sannolikt tror du det är att Kim dör av sparkarna mot huvudet?

- Praktiskt taget säkert
- Mycket hög sannolikhet
- Avsevärd risk
- Ingen avsevärd risk
- Mycket osannolikt

2. Vilken inställning tror du Charlie har inför att Kim kan dö?

- Positiv inställning
(accepterar att Kim dör)
- Neutral inställning
(bryr sig inte om Kim dör eller ej)
- Negativ inställning
(accepterar inte att Kim kan dö)

Om dig

Hur gammal är du?

- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

Käll- och litteraturförteckning

Författningstext

Brottsbalk

Förordning (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket

Förordning (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen

Lag (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott

Rättegångsbalk (1972:740)

Tryckfrihetsförordning (1949:105)

Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469)

Offentligt tryck

Ds 2007:5 *Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare*

SOU 2006:103 *Översyn av den rättsmedicinska verksamheten*

SOU 2013:49 *Nämndemannauppdraget*

Prop. 1966:156 (NJA II 1966 s. 351) *Radioansvarighet*

Prop. 1986/87:89 *Om ett reformerat tingsrättsförfarande.*

Prop. 1987/88:14 *Om ändring i brottsbalken (grov misshandel och grov stöld)*

Prop. 2004/05:64 *Ny ordning för utfärdande av rättsintyg*

Justitieombudsmännens ämbetsberättelser

JO 1982/83

Kriminalstatistik från BRÅ

Tabell 450: "Lagföringsbeslut efter huvudbrott och den lagförda personens ålder, år 2013".

Tabell 450: "Lagföringsbeslut efter huvudbrott och den lagförda personens ålder, år 2014".

Tabell 451: "Lagföringsbeslut mot kvinnor efter huvudbrott och den lagförda kvinnans ålder, år 2013".

Tabell 451: "Lagföringsbeslut mot kvinnor efter huvudbrott och den lagförda kvinnans ålder, år 2014".

Tabell 452: "Lagföringsbeslut mot män efter huvudbrott och den lagförda mannens ålder, år 2013".

Tabell 452: "Lagföringsbeslut mot män efter huvudbrott och den lagförda mannens ålder, år 2014".

Litteratur

Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2013). *Kriminalrättens grunder. 2.*, omarb. uppl. Uppsala: Iustus

Bayer Kristensen, Ingrid (2006). "Trubbigt våld". I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars (2009). *Rättegång, fjärde häftet*. Sjunde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Gräns, Minna (2013). "Användningen av andra vetenskaper". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur.

Hydén, Håkan (2013). "Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter och Ulväng, Magnus (2015). *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten. 2., omarb. uppl.* Uppsala: Iustus.

Karlsson, Thore (2006). "Skarpt våld". I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber.

Kleineman, Jan (2013). "Rättsdogmatisk metod". I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro). Lund: Studentlitteratur.

Ormstad, Kari (2006). "Rättsintyg". I: *Rättsmedicin* (red. Lange Thomsen, Jørgen). Översättning: Wallgren, Gunnel A. Stockholm: Liber.

Thiblin, Ingemar och Michard, Jean-François (2014). *Rättsmedicin i teori och praktik – En guide för läkare och jurister.* Lund: Studentlitteratur.

Myndighetsdokument

Rättsmedicinalverkets riktlinjer för rättsläkares roll i rättsprocessen, kapitel 8. Rättsmedicinalverkets interna föreskrifter och riktlinjer Nr 2006-05. Hämtat 2015-09-08 genom http://www.rmv.se/fileadmin/RMVFiles/pdf/utbildningsmaterial/kapitel_8_rattsintygets_roll_i_rattsprocessen.pdf

Granskning av kvaliteten i den brottsutredande verksamheten, ÅM-A 2013/0556 och POA-400-2488/12. Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen 2013. Hämtat 2015-09-18 genom <http://www.aklagare.se/PageFiles/10113/Rapport%20kvalitetsprojektet%20inkl%20bilagor%20130402.pdf>.

Uppsåt, Riksåklagarens riktlinjer 2006:1. Hämtat 2015-10-07 genom [http://www.aklagare.se/PageFiles/3765/R%20C3%A5R%202006%2001%20Upps%C3%A5t%20\(broschyrversion\).pdf](http://www.aklagare.se/PageFiles/3765/R%20C3%A5R%202006%2001%20Upps%C3%A5t%20(broschyrversion).pdf)

Kvalitetsarbete inom svensk rättsmedicin i en internationell jämförelse, RMV-rapport 2011:2. Hämtat 2015-11-05 genom <http://www.rmv.se/fileadmin/RMVFiles/pdf/publicerat/rapport2011-2-kvalite-rm-rammer.pdf>

Artiklar

Borgeke, Martin, *Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik*, SvJT 2015 s. 383-396.

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105-145.

Rung, Andreas, *Likgiltighetsuppsåt – En ny form av uppsåtets nedre gräns?* JT 2006/07 s. 254-258.

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap I*, JT 1995/96 s. 726-748.

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap II*, JT 1995/96 s. 1035-1059.

Ulväng, Magnus, *Likgiltighet – kan man bevisa en attityd?* i JFT 5–6/2008 s. 642-668.

Övrig litteratur

Heinke, Daniel H. "Kicking to Death" The Stockholm Criminology Symposium. Stockholm 2012.

Hämtat genom http://works.bepress.com/daniel_heinke/44 2015-09-21

DN, artikel i nätupplagan. Hämtat 2015-10-29 genom
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/nar-valdet-fick-pradaskor/>

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1979 s. 802.
NJA 1980 s. 725
NJA 1989 s. 97
NJA 1995 s. 464
NJA 1998 s. 162
NJA 2004 s. 176
NJA 2004 s. 479
NJA 2007 s. 702
NJA 2009 s. 72
NJA 2012 s. 45
NJA 2014 s. 699

Hovrätterna

RH 1995:70
Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B nr 2978-07. Dom den 19 februari 2008.
Svea Hovrätt, mål B nr 418-08. Dom den 29 april 2008.
RH 2014:67
Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B 1530-15. Dom den 3 september 2015.

Tingsrätterna

Malmö tingsrätt, mål B nr 7406-07. Dom den 3 december 2007.
Mora tingsrätt, mål 895-14. Dom den 26 september 2014.
Umeå tingsrätt, mål nr B 369-15. Dom den 4 maj 2015.
Växjö tingsrätt, mål nr B 454-15. Dom den 22 maj 2015.
Västmanlands tingsrätt, mål nr B 1127-14. Dom den 9 juni 2015.
Södertörns tingsrätt, mål nr 6375-15. Dom den 11 juni 2015.
Gävle tingsrätt, mål nr B 1121-15. Dom den 15 juni 2015.
Södertörns tingsrätt, mål nr B 6585-15. Dom den 18 juni 2015.
Solna tingsrätt, mål nr B 205-15. Dom den 22 juni 2015.
Göteborgs tingsrätt, mål nr B 491-15. Dom den 24 juni 2015.
Falun tingsrätt, mål nr B 1030-15. Dom den 24 juni 2015.
Luleå tingsrätt, mål nr B 680-15. Dom den 6 juli 2015.
Stockholms tingsrätt, mål nr B 15601-14. Dom den 8 juli 2015.
Helsingborgs tingsrätt, mål nr B 2527-15. Dom den 20 juli 2015.
Malmö tingsrätt, mål nr B 10776-14. Dom den 11 augusti 2015.
Uppsala tingsrätt, mål nr B 4122-14. Dom den 24 augusti 2015.
Norrköpings tingsrätt, mål nr B 1333-15. Dom den 1 september 2015.
Uppsala tingsrätt, mål B 1547-15. Dom den 2 september 2015.
Eskilstuna tingsrätt, mål nr B 2130-14. Dom den 4 september 2015.
Attunda tingsrätt, mål nr B 7079-14. Dom den 28 september 2015.
Södertörns tingsrätt, mål nr B 10173-15. Dom den 29 september 2015.
Solna tingsrätt, mål nr B 6688-15. Dom den 2 oktober 2015.

Norrköpings tingsrätt, mål nr B 1914-15. Dom den 7 oktober 2015.
Södertörns tingsrätt, mål B 7207-15. Dom den 15 oktober 2015.
Borås tingsrätt, mål B 439-15. Dom den 21 oktober 2015.
Stockholms tingsrätt, mål 7707-15. Dom den 22 oktober 2015.
Örebro tingsrätt, mål 751-15. Dom den 23 oktober 2015.
Varbergs tingsrätt, mål nr 1259-15. Dom den 27 oktober 2015.
Haparanda tingsrätt, mål nr 272-15. Dom den 27 oktober 2015.
Umeå tingsrätt, mål nr B 316-14. Dom den 28 oktober 2015.